Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үнделип турган.

ШЫН

1973 ч. МАЙ 12 СУББОТА № 110 (9185). Өртээ 2 кеп.

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

ЧАРЫШТЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫ

Кызылдың № 3 чүк автотранспорт бүдүрүлгезиниң чолаачылары бо чылдың дөрт айларының чүк сөөртүр даалгазын хуусаа бетинде күүсеткен.

Сураглыг чолаачылар Петр Шуберт, Николай Решетников, Александр Жданов оларның мылган ижинге бүгү коллектив чоргаарланыр. Петр Шуберттиң он кижи составтыг чолаачылар бригадазы дөрт айлар ондаалдазын 127 хуу боттандырган база 4380 литр бензинни камнап алган.

Александр Ждановтуң удуртқан бригадазы социалистиг чарышка тергилдөөн. Бригада эрткен айларның чүк сөөртүр даалгазын 147 хуу күүсеткеш, 3780 литр ыныар-чаар материалды камнап алган.

* * *

Кызыл-садыгның магазиннери бирги кварталда эки ажылдааш, социалистиг чарышка бирги черни хоорайга эалаан. Апрель айда күш-ажылдың темпизин улам бедидип турган, коллектив кежигүннери пландан ажыр 223 муң рубльдиг бараанын чоонга саткан. Ылаңгыя он бир, он ийи, тос, чаарби, үжен беш дүгаар магазиннер болгаш «Саян» универмаг эң эки көргүзүүлерлиг болган. Бо магазиннер бараан саарылгазының апрель планын ажыр күүсеткен.

«Детский мир» магазинде садыгжы Зоя Ашак-оол, он үш дүгаар магазинде Просковья Гривина, «Саян» универмагта Галина Лукьянова, садыг ажылының хоочуннары С. Красавцева, П. Быкова олар эки ажылдаанар.

Е. ДАРТАН-ООЛ.

ТАРЫЛГАНЫҢ БЕДИК ШЫНАРЫ ДЭЭШ

Тараажы дүжүтү чылда чаңгыс катап ажаап алыр, ынчалза-даа дүжүтү ажаап алыр үннери келгижеге чедир тараажының үлүг-хуузунга чеже сагыш салышкыны, кайы хире улуг күжениишкини негеттинмес дээр! Ылаңгыя часкы хүн күжениишкининг болгаш чай-чапсар чок, ынчан шак бүрүзү үнелиг. Ховуда ажыл чыл бүрүде хайныгар, ынчалза-даа час бүрүзү бодунуу-биле онзагай үүлдүг, нарын байдалдарлыг. Ынчангаш тараачының күш-ажылы чогаадыкчы чорукту болгаш бедик харыысалганы негээр.

Хову ажылдарының баштайгы хүннери ону оон соңгаар чорударының бүгү байдалын кол нуруузунда тодаргайлаар. Мурнакчыларның эгелээн шалыкын темпизи бүгүдеге билдине бээр. Ол кончүг чугула. Чүге дээрге, ажыл-агый бүрүзү ийнчаңгыс кижилерниң чедишкиннери, рекордтарын эвес, а бүгү күш-ажылчы коллективтиң ниити күжениишкинин, иептерентей чарыштыг болур чорукту чедип алыры эргежок чугула болгай.

Тараажыларның алган социалистиг хүлээлгезинде бижиттинген, гектар чер бүрүзүнден 12,5 центнер дүжүттү алырын болгаш Төрээн чуртка 90 муң тоннадан эвээш эвес тараана садарын хандырар төлээде, бо часкы хүннерде эн-не күжениишкининг ажылдаар херек. Хөй чылдарның дуржулгазының бадыткал турары-биле алырга, бедик агротехникаже, часкы хову ажылдарын шынарлыг чорударынче улуг кичээнгей салып турар ындыг ажыл-агыйлар чаагай дүжүттү өстүрүп ап турар.

Бо хүннерде республиканың шөлдеринде көдээниң ажылышчилери тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының чаагай дүжүдүүнүң бижыг үндезинин салыры-биле бүгү күжүн үндүрүп турарлар.

Часкы хову ажылдары Каа-Хем, Бии-Хем, Таңды районнарының ажыл-агыйларының хөй нуруузунда эки чорун турар. Анда бо чылдың дүжүдүүнүң магадылалын эрткен чылдың күзүүнүде-ле салып эгелээн турган: черни куруктурган, ангысты андарган, үрезинни сорттаан, техниканы чогуур үеэ-инде септээн болгаш дуржулгалыг кадрлар-биле четчелээн, материалдыг шаңнап-мактаарының хемчегларын ажылдап кылган. Ында партия райкомнары, партия эге организациялары шөлдерде механизаторларның социалистиг чарыжының чорудулгазын доктаамал хайгаарап турар. Ынчангаш ол черлерде бүгү хову ажылдары агрономнктиг планнарга дүүштүр чоруттунуп, чаштырылганы кыска хуусаада, эки шынарлыг кылдыр кылып турар. Дыка хөй бригадалар болгаш салбырлар ыык базырыышкынын 4—5-ле хүннерде организастыг чоруткаш, хөрүүнүү белеткеп, бок үнүштер-биле демиселли чорудуп, чемишчидилгени төп эгелээн болгаш амгы үеде тараа культураларының чаштырылгазын хайныышкыныг чоруда берген.

Улуг-Хем болгаш Чөөн-Хемчик районнарда хову ажылдарын эрткен чылдыындан эдээн эки чорудун турар. Ол районнарның ажыл-агыйлары часкы хову ажылдарының шыпарынче улуг кичээнгейни салып турар апарган, чер ажылынын культуразын эдээн экижидип турар. Механизаторларның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга болгаш эки дыштанын алырынга бүгү-ле таарымчалыг байдалларны тургускан.

Республиканың тараажылары келир күстүн дүжүдүүнүң салым-хуузу дээш бедик харыысалгалын медереп билбишаан, часкы тарылганы шалыкын, шынарлыг чорудун турарлар. «Саян» совхозта Александр Глухенко, Маадыр-оол Боюма, «Кара-Хаакта» Михаил Хертек биле Василий Самороков, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта Илья Коротков, Василий Непомнящий, Александр Пинчук, Алексей Нагаев, «Улуг-Хая» совхозта Донгак Сарыг-оол биле Сергей Бадарчи, «Найырал» совхозта Сахак Дадар-оол болгаш өске-даа хөй-хөй механизаторлар ажылды эки шынарлыг чоруттушаан, эдээ-лиг поомазын доктаамал ажыр күүсеткен турар.

Оон-биле чергелештир хову ажылдарын чамдык черлерде тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының негелдезинге чедир чоруттайын турарын айтыр херек.

«Тээли», «Барлык», «Чыраа-Бажы», «Күш-ажылдың хостуу», «Тес-Хем» совхозтар часкы хову ажылдарын оожум темпилиг чорудун турар. Ол ажыл-агыйларда ардарар болгаш белеткээр черлер ам-даа хөй. Ында техниканы четче ажыглавайн турарындан хөй тракторлар аная турар, хонукта тарыыр агрегат-биле дөңгүп-ле 4—5 гектарны андарын турары дүвүренчиг.

Ол ышкаш агротехниканы хажыдар: черни кыдыра андарар, шөлдериниң уштарын олчаан кааптар, чамдык агрегаттар иэзешкин чок ажылдан турар чоруктар бар. Сеялкаже үрезинни урарда, черге эндере төп, орта кыллымнаан сеялкаларны ажыглап турары ховар эвес. Ындыг четпестер дүжүттүүн кудулаарынга чедирери чугаажок. Бо четпестер «Найырал», «Дөн-Терезин», СЭКП-нин XXII съездизи аттыг, «Совет Тыва» совхозтарда болгаш республиканың өске-даа эдээн хөй ажыл-агыйларында бар болуп турар.

Шак ындыг четпестерни чайладыр төлээде, ажыл-агыйларның удуртукчулары, агрономнары чаштырылга агрегаттарының ажылын контрольдаар херек.

Часкы хову ажылдарынга үрей кылыышкынны болдурбазынга улусчу контрольдуң бөлүктери, көдээ Советтериниң депутаттары, комсомол постулары улуг дузаны чедирер хүлээлгелиг.

Чазын эрте чажар культураларның чаштырыышкыны республиканың бүгү-ле ажыл-агыйларында хайныышкыныг чорун турар. Хову ажылдарының бо харыысалгалыг хүннериинде специалистин ролю канчаар-даа аажок улуг. Ажылды оон хайы хире мергежилдиг башкарын билиринден бүгү чүве хамааржыр. Сөөлгү чылдарда колхозтар болгаш совхозтар мергежилдиг специалист кадрлар-биле быжыглаттынган. Олар кандыг-даа нарын сорулгаларны шиитпирлеп ыыдаар аргалыг. Ынчалза-даа хүн бүрүнүң ажыы-бүрү сагыш салыышкынларынга чардымкаш, специалист кол үүлге бичин-ле кичээнгей салбайн баарга, ажыл коопкан эгелээр болгай.

Суггаттыг черлерни үре-түциелдиг ажыглаар, суггатчыларны белеткээр, суг чаштырар машиналарны чөп ажыглаар дугайында чугаа-соот чамдык ажыл-агыйларда хөй болуп турза-даа, бо талазы-биле ажыл-херек экиживейн, эрги хевээр артын турар. Суггарылганы чорудуп турары кончуг оожум, ам үүгле 12 муң гектар чер суггартынган, ол болза суггарар шөлдүү 35-ле хуузу. Бай-т[illegible]жылар суггарылганы барыкла ай хире чорудуп келген. ынчалзажок ынла суггарза чогуур чернин үүгле 20 хуузу суггартынган. Барыын-Хемчиктиң ажыл-агыйларында 27 хуузу, Овурде — 13 хуузу суггартынган. Ынчаарга ол районнарның ажыл-агыйларында черниң өл-шык курлавыры шоолуг эвес, үүгле суггарылгадан үреттүнел ап болур. Ындыг турбуже, ол черлерде суггатчыларның күш-ажылын багай организастаан, суггарылгага ийи ээлчеглиг ажылдаарын ажыглавайн турар. Ындыг четпестерни ларый чайладыр херек.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының часкы тарылгазы ам кидин түүктей берген. Маңаа чер-черде партия организацилларының кол сорулгазы болза, бо чугула кампания ажылды чедишкининг, бедик агротехниктиг деңнелге эрттиреринче бүгү күштерни мобилизастаары, ажылдың шынарлыг болурун чедип алыры болур.

БЕДИК ШАҢНАЛ

Партия-совет органнарга үр чылдарда үре-түүнелдиг ажылдааны дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр 60 хартааны-биле холбаштыр республика ужур-дузалыг персоналдыг пенсионер Оюн Темчиевич Сапчайны, өрт камгалалының органнарынга XP чылдарда үре-түүнелдиг ажылдааны дээш Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң профессионалдыг өрт камгалалының Кызыл отрядының начальнигиниң оралакчызы Валентин Семенович Михайловту Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаан.

Эш Л. И. Брежневтиң Польша Улус Республикаже чорупканы

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев ПКАП ТК-ның, ПУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң болгаш ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң чалаанын ёзугаар май 11-де Москвадан Варшаваже Польша Улус Республикага найыралдың аян-чоруун кылып чорупкан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы К. В. Русаков, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. И. Блатов олар СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының аян-чоруунуң үезинде ону үдеп чоруурлар.

ССРЭ-ниң күрүне туктары-биле шимээн Внуково аэродромунга эш Л. И. Брежневти эштер Ю. В. Андропов, А. А. Гречко, В. В. Гришин, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, Н. П. Демичев, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, Д. С. Устинов, В. И. Долгих, И. В. Капитонов, СЭКП ТК-ның кежигүннери П. А. Абрасимов, Б. П. Бугаев, В. В. Кузнецов, Г. С. Павлов, Г. Э. Цуканов, К. У. Черненко, Н. А. Щелоков, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү О. Б. Рахманин олар үдээнер.

Ол ышкаш ПУР-нуң ССРЭ-де элчини Зенон Новак, ГДР-ниң ССРЭ-де элчини Хорст Биттнер олар эш Л. И. Брежневти база үдээнер.

* * *

ВАРШАВАГА УЖУРАЖЫЫШКЫН

ВАРШАВА. (СЭТА-ның түскай корр.). ПКАП ТК-ның, ПУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң болгаш ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң чалаанын ёзугаар найыралчы аян-чорук кылып чедө берген СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневти улусчу Польшаның найысылалы май 11-де эң эргим аалчы кылдыр байырлалдыг ёзу-биле, үүрктин ханызындан уткуп алган. Леонид Ильич Брежнев-биле кады ону үдеп чоруур эштер база Варшавада чедө бергеннер.

ПКАП ТК-ның Бирги секретары Э. Герек, ПУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Г. Яблоньский, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы П. Ярошевич, ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүннери болгаш кежигүнге кандидаттар, ПКАП ТК-ның секретарылары болгаш партияның, польша күрүнениң ескедаа удуртукчулары, а ол ышкаш дипломаттыг төлөө черлериниң кежигүннери СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарын уткуп ѣлыр дээш аэродромга чедө бергеннер.

Муң-муң варшавачылар боттарының эштиг-ээлдек болгаш эп-найыралчы сагыш-сеткилин, тайбыңны быжыглаарынче, социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарын сырый каттыштырарынче улганган ооң ийепкейлиг ажыл-чорудулгазы дээш өөрүп четтиришкинин ийередир дээш аэродромга база чеде бергеннер. Аэропорттуң улуг-делгем шөлү болгаш оон чоок-кавызында будумчуларны польша болгаш совет күрүне туктары-биле шимээн. Аэровокзалдың бажыңында: «Улусчу Польша — Советтериниң улуг чурттунуң чайтылыш чок эвилелизи» деп улгаттыр бижээн азып каан.

Эш Л. И. Брежнев самолёттуң чадазының кырында көстүп келирге, чыылганнар ону диниттиг адыш часкаашкыны-биле утказаанар. Эштер Э. Герек, Г. Яблоньский, П. Ярошевич олар Леонид Ильичиниң, ооң-биле кады келген совет эштериниң амыр-мендизин айтырып, куспактаанар. Пионерлер совет аалчыларга болгаш ПКАП-тың база ПУР-нуң удуртукчуларынга хөй чечектер тывысканнар.

Совет Эвилелиниң болгаш Польша Улус Республиканың гимнери чаңылаган. Эштер Л. И. Брежнев биле Э. Герек олар хүндүлүг таныылдың олурулгаларын эргээш, дипломаттыг төлөө черлериниң кежигүннери-биле мендилешкеннер.

Бөлүк машиналар хоорайже чорупкан. Аэропорттан хоорайның төвүнче углаан оруктун ийи талазында он-он муң варшавачылар — ажылчыннар, студентилер, Польшаның күш-ажылчы интеллигенциязы. Чыылган муң-муң кижилер совет аалчыга болгаш ооң-биле кады чораан Эдвард Герекке байыр чедирип, холдарын чайып, байырлалдыбыле уткааннар. Эштер Л. И. Брежнев биле Э. Геректиң чораан машиназы чаңгыс эвес удаа доктаагаан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневти Варшавага байырлалдыбыле уткуп, хүлээп алганы улам быжыгып турар польша-совет найыралдың, социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының тайбың болгаш социализм дээш демиселге сырый каттыжыышкынының улам быжыгып турарының улуг көргүзүү болган.

* * *

Эш Л. И. Брежнев ГДР-ге база баар

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев ГСЧП ТК-ның, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң болгаш ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чалаанын ёзугаар бо чылдың май 12-де Герман Демократтыг Республикага найыралдың аян-чоруун кылып баар.

ШИИТПИРЛИГ ҮШКУ ЧЫЛДЫҢ ЧАЗЫ

«Шын» солунунуң **Күш-ажылчы алдар тугун** эрткен беш хонуктуң түннелинде совхозтуң бригадалар аразынга шилчиир Кызыл тугун чаалап алган, планыг онаалдазын 130 хуу күүсеткен «Саян» совхозтуң

ИВАН КҮЗЬМИНГЕ

удуртқан № 2 трактор-хову бригадазынга;

ол-ла үениң иштинде хүнде 36 гектарга тараа чаштырар нормазын 202 хуу чедирип, чаштырыкчы механизаторлар аразынга чарыштың тиилекчизи болган «Өөк» совхозтуң механизатору

МОНГУШ ДАРГЫНЫҢ

чаштырылга агрегадынга алдар болдуруп көдүрүп тур.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

СУГГАТЧЕ КИЧЭЭНГЕЙНИ КҮШТЕЛДИРЕР

Суггаттыг черлерни чөп ажыглаар талазы-биле Совхозтарның бүдүрүлге каттыжыышкынының болгаш республиканың Көдээ ажыл-агый, Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерстволарының удуртулгазының кошкаандан дыка хөй колхозтар, совхозтар тарылга шөлүүнүң часкы суггарылгазын оожум чорудуп турарын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели демдеглээн. Суггатче кичээнгейниң кошкаандан мооң мурнунда чылдарда «Барыын-Хемчик, Улуг-Хем, Тес-Хем районнарының ажыл-агыйларына дүжүт чавыс болуп келген.

Эрткен үениң кичээндиригларинден чогуур түннелди үндүрбээнин бо часкы суггарылганы организастаанының деңнели көргүзүп турар. Республиканың хөй ажыл-агыйлары тараа чаштырар мурнунда шөлдүү шыгын базырын, ону суггарарынга эки белеткенмээнин амгы байдал көргүзүп турар. Апрельдиң баштайгы чартыында чылыг хүннерде эрээн хар суун тарылга шөлүнче аксын бадырбаан.

Суггарар черлерни звеноларга быжыглаваан, ындыг звеноларны чамдык ажыл-агыйларда шуут тургуспаан. Боторугга-чарыгалыг звеноларның дүжүт болгаш черни каш удаа суггарарының талазы-биле даалгазын тодаратпаан үүлдер бар. Республикага 1420 суггатчы вегетиниң турар. Ынчалза-даа херек кырында ол ажылче 589 кижини хаара туткан, чер суггарар 67 машина бар-даа болза, оларны башкарар 52 кижини белеткээн. Суггатчыларның хөй нуруузу, машиналар чаңгыс ээлчегде ажылдаары көрдүнгеп. Суггатчыларны идикхеп, ажылдаар херекселдер, хову-шөлдерге чурттаар, дыштаныр майгыннар, вагоннарбиле четче хандырбайн турар. Суггарылга үезинде үзүктел чок ажылдаар ужурлуг. Ынчалза-даа суггатчылар суурларда аалдарындан кээн ажылдан турарындан хөй үешак хилис эртип турар.

Бо чазын суггарылгаже 7—10 хонук озалдап киргеп чорук ажыл-иштин түннелиниге салдарын чедирип болур. Бо чылын-даа Барыын-Хемчик, Тес-Хем, Улуг-Хем, районнарда суггатты организастааны кошкак. Май эгезинге чедир чаштырылга мурнунуң суггарылгазының планын республика 29,2 хуу күүсеткен, а суггатка ажылаараа-биле алган сугнуң үүгле 40 хуузун чөп ажыглаан. Арткан суг хөрүүнүү чара ап, ажык чокка аккан. «Найырал» «Ак-Туруг», «Барлык», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарда суггатчыларны четчелевээн ийикпе машиналарны ажыглавайн турар.

Совхозтарның бүдүрүлге каттыжыышкыны, Көдээ ажыл-агый, Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерстволары суггаттыг черлериниң тарылга шөлдериниң чаштырылга мурнундагы суггарылгазын планнап турары багай. «Тыва суг тудуг» трест (эргелекчизи эш Сургтанов) суггарылга дериглелерин ажыглаага кинериниң керээзин үзүп турар. А ажыглап турар буталарның септелгезин чогуур хуусааында чорутпас үүлдер бар, ажыл-агыйлар аңаа чарыгдаар хөрецгини үндүрбейн турар. Суг ажыл-агый тудуун болгаш суггарылганы чер-чер Советтериниң күүскомнары кичээнгейниң төвүнге ап, бо талазы-биле дээштиг хемчегларын алыр ужурлуг.

Суггаттыг черлерни эки ажыглап, агротехниктиг хемчегларын комплекс аайы-биле чоруткаш, бедик дүжүттү алырын Көдээ ажыл-агый, Мелиорация болгаш суг-ажыл-агый министерстволарынга, Совхозтарның бүдүрүлге каттыжыышкынынга, райкоор-күүскомнарга Тыва АССР-ниң Министерлер Чөвүлели даасканы. Чаштырылга мурнунуң болгаш вегетация үезиниң суггарылгазын, өске-даа мелиорация хемчеглерин республиканың Министрлер Чөвүлелиниң 1972 чылдың ноябрь 27-деги доктаалынга дүүштүр чорудар херек. Суггатчыларның болгаш чер суггарар машиналарының пин ээлчегде ажылдаарын хандырар херек. Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозу, ажыл-агыйлар инженержи дериглелерни чөп ажыглаарының бүгү хемчеглерин алыр ужурлуг.

Доозупкан

Бии-Хем районунуң «Хадың» колхозунуң тараажылары тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында бир гадан ортумаа-биле 12,7 центнер дүжүттү өстүрер, күрүнеге 650 тонна тарааны дужаар, эки шынарлыг үрезинни четчири-биле уруун алыр хүлээлгени алган.

Ону боттандырары-биле колхозтуң механизаторлары часкы хову ажылдарынга бүгү талалыг белеткелдиг кирген. Оон бир чижээнге бистиң Каык-Хол бригадавыстың ажыл-хөрээн көрүп болур. Бригаданың механизаторлары тарылгаже бүгү талалыг белеткелдиг киргеш, 960 га черге кызыл-тас тарыыр хүлээлгезин эки шынарлыг, агротехниктиг чурумнар ёзугаар чаштырып дооскаш, чаагай дүжүт өстүрер дээш демиселге баштайгы тиилелгени чедип алган.

Часкы тарылганы кыска хуусаада доозар дээш бригаданың трактористер аразынга калбарган социалистиг чарыжынга Оолак Серединович Мыный-оол хүнде 29 га черге тараа чаштырар хүлээлгезин 58 га чедирип, эрткен беш хонуктуң түннелинде тиилекчи болуп, колхозтуң шилчиир вымпели, акша шаңналы-биле шаңнаткан. Оон сеялщиктери Иван Обухов биле Петр Шишигин олар база шаңнатканнар. Аныяк тракторист Чечек-оол Мартыны хүн бүрүнүң ээлчег нормазын 150—160 хуу күүсеткен, хоочуннардан дулак чок ажылдап, мурнакчыларның одуруунда киргеп.

Бистиң бригаданың механизаторлары чаагай дүжүттү өстүрүп алырының үндезини болур часкы тарылганы шынарлыг доозар сорулгазын чедишкининг чорудун, СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чоокта чаа үндүргени «1973 чылдың дүжүт ажаан алыышкыны» болгаш көдээ ажыл-агый культураларын белеткээрин хандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалы-биле таныжып, ону ийи-биле деткип, мооң соңгаар оон-даа күжениишкининг ажылдаарын хүлээнип турар бис.

М. МЫНЫН-ООЛ,

Каык-Хол бригадазының бригадири.

Айга бешки хүннүң эртени

ЫРАК КОСМОС ХАРЫЛЗААЗЫНЫҢ ТОВУ. (СЭТА). Автоматтыг аппарат «Луноход-2» айның бешки хүннүнүң программазын күүседип эгелей берген.

Май 8-те болган харылаа сеансызының үезинде хүн батареязының халывын ажыткан болгаш аппараттың системаларының байдалын хынаан.

Май 9-та луноход бодунуң шимчээшкинин эгелээн. Автоматтыг аппарат эрткен ай күнүвде шинчилеп турганы ханы тектониктиг оңгардан аткаарлааш, Тавр дээр дагдаштыг курган черниң кыдыында эң чоок бедигээште соңгу-чөөн тала-биле шимчеп чорупкан.

Лемонье кратерде шинчилел ажылдары үргүлчүдеп турар.

Эжиндириишкинде

Улуг-Хемниң ажыглаал участогунуң хемчилери чайгы ыяш салладыышкынынче май 10-да аттанышканнар. Хемчилерни ырак орукче үдээри-биле Улуг-Хемниң солагай талакы эринде теплоходтар туружунга участоктуң ажылышчилерге болгаш кызыдчылар чыглып келген. Аңаа ол участоктуң начальниги В. Солдатов тоску беш чылдың бо шиитпирлиг чылында хемчилериниң сорулгаларын чугаалап, оларның чедишкининг ажылдаарын күүсеп.

Бо чылын ол участоктуң ажыл-ишчилери күрүне планында көргенин ёзугаар улус ажыл-агыйының 98 муң тонна ыныы-бүрү чүүктерин чедирер. Ол күжениишкининг планны хуусаа бетинде күүседир сорулга салбышаан, олар 100 муң тонна чүүктү сөөртүр хүлээлгелиг.

Дөрт теплоход Улуг-Хемни өрү аазы эжиндирин чокташты. Оларның кырында кызыл туктар салгынга киискип чорду. Тожунуң Ырбанче углапкан теплоходтарның соондан катербиле үдээннер кезек эстетти. Чайгы эжиндириишкинже эгелеп киришкен капитаннар Марат Ашак-оол, Николай Нугис олар аразында кыйгырышкаш, оруун уламчылаптылар. Баштайгы салдар май 13—14-те келир.

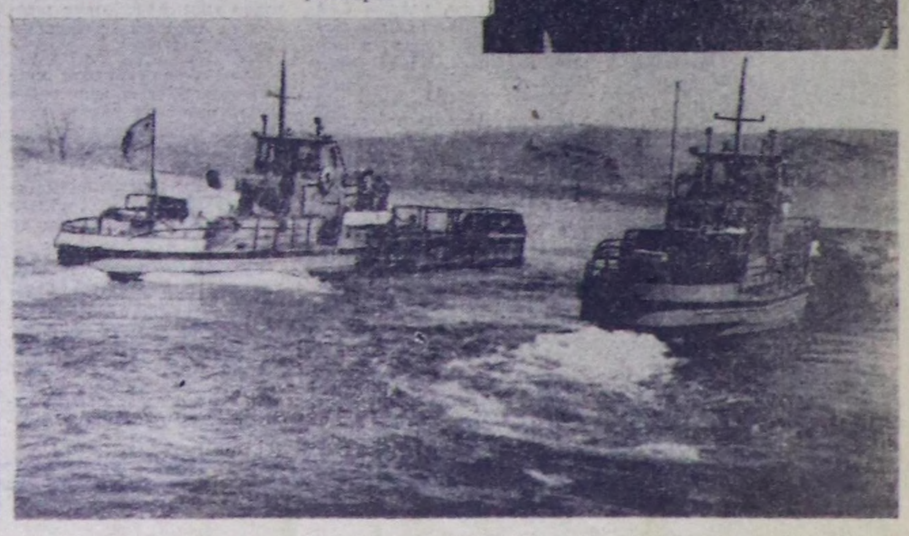

ЧУРУКТАРДА: теплоходтарның капитаннары. Аңаанда — эжиндириишкинче үүпкени.

С. ФЕОКТИСТОВТУН, О. ОХЕМЧИКТИН фотолары.

Мурнакчыларга шаңналдар

Чүк сөөртүрүнүң планнын онаалдазын Хову-Аксының автотранспорт бүдүрүлгези эки күүседип турар. Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының бирги кварталында олар 25 муң тонна-километр чүк сөөртүр планын 27,8 муң тонна-километр кылдыр боттандырган. Чүк машиналарының куруг чоруур азы аная турар чоруун эвээжеткен.

Чолаачылар бригадаларының аразында социалистиг чарыштың түннелин үндүргеп. Бирги черни Тыва АССР-ниң транспортунуң алдарлыг ажылдакчызы, хоочун чолаачы Петр Яковлевич Семышкининиң автобустар бригадазы алган. Бригадага шилчиир Кызыл тукту, 100 рубль шаңналды тывыскан.

Чолаачылар Александр Медведев, Прокопий Иванов, Юрий Попов, Анатолий Болат, Оюн Чыртак-оол, Крас-оол Кудажи оларның эки ажылын демдеглеп болур.

О. КОРОДА.

Таңды район.

ТЕМП БЕДЭЭН

ТУРАН. (Телефон-биле). Районнуң бүгү-ле ажыл-агыйларында тараа чаштырылгазының темпизи соолгу хонуктарда эдээн бедээн. Ылаңгыя «Өөк» совхоз биле «Кызыл тараачын» колхоз чаштырылганы шапкынчыдыр турар.

«Кызыл тараачын» колхозтуң № 2 трактор-хову бригадазында Виктор Сигаевтиң чаштырылга агрегады хүнделе 31 гектарга чаштырар нормазын үргүлчү 160 хуудан кудулатпайн турар. Ол — эрткен беш хонуктуң түннелинде ажыл-агыйының механизаторларының аразынга калбарган чарыштың тиилекчизи болган. Базыр-оол Алдын-ооллуң агрегады оон дулак чок ажылдаан: хүн үлүүн 153 хуу чедирип келген.

«Саян» совхозтуң механизатору Дамбы Кызыл-оол хүнде 36 га черге тараа чаштырар нормазын 143 хуу чедирип, № 3 бригаданың механизаторларының чарыжының тиилекчизи болуп үнген. Ол-ла бригадада Чопуй-оол Көкооллуң агрегады хүн үлүүн үргүлчү 140 хуудан кудулатпайн турар.

Районнуң ажыл-агыйлары эрте чажар тараа культураларының чаштырылгазын 19 муң гектар чедре берген. Чаштырылганың шынарынче мында база онза кичээнгей салып турар.

М. СҮНДҮЙ.

СЭКП--КОММУНИСТИГ ТУРГУЗУУШКУННУҢ ОРГАНИЗАКЧЫЗЫ

В. Н. ФИЛИППОВ, СЭКП обкомунуң ийиги секретары

ИЮЛЬ 30-ДЕ РСДРП-ниң II съездизиниң ажыттынган хүнүнден бээр 70 чыл болур.

Бистиң партиявыстың 70 чыл дургузунда эткен оруу — күш-ажылчы кижиниң аас-кежии дээш СЭКП-ниң демиселинин, улуска ооң шынчызының чижеглел чок оруу ол. Ук партия чажыт, улуг эвее организация турганындан коммунистериң барык он беш миллион кижилиг күчүлүг армиязы кылдыр — делегейде эң баштайгы социалистиг күрүненин башкарыкчы партиязы кылдыр өскен.

Коммунизмче орукка социалистиг ниитилелди хөгжүдүрүнин дүрүм ёзугаар болган турар эң чугула болуушкуну Коммунистиг партиянын удуртукчу ролюнуң улгадыры болур деп, СЭКП-ниң XXIV съездизи демдеглээн. Партияның шынар составы экижээн тудум-на, съездиниң үндүрген шиитпирлерин болгаш чаа тоску беш чыл планының онаалдаларын күүседир талазы-биле бүгү коммунистериң ажылдаары организастыг болган тудум-на, ооң удуртукчу ролю улам бедиир. Ынчыг болганда, партийжи сагылга-чурумну, коммунистерни идея талазы-биле бүзүрелдиниң болгаш теоретиктиг белеткелиниң деңнелин, оларның авангардчы ролюн бедидериниң база маассалар-биле хүн бүрүде харылзааларны коммунистиг тургузуушкуннуң бүгү участоктарынга быжыглаарының сорулгазынче партия организациялары кол кичээнгейин салган турар ужурлуг.

СЭКП обкомунуң чоокта чаа эрттиргени «СЭКП-ниң XXIV съездизиниң негелделеринге дүүштүр коммунистерниң идепкейин бедидериниң оруктары болгаш аргалары» деп эртем-практиктиг республика конференциязы чогумна ол сорулганы барымдаалаан. Аңаа СЭКП обкомунуң, Кызыл хооркомунуң болгаш райкомиарының удуртукчу ажылдакчылары илеткелдер кылган.

Конференцияга болган илеткелдерни редакция богун парлап эгелээн.

КАПИТАЛИЗМНИ солаан, чаа социал-экономиктиг формация социализм дугайында эртемни эң баштай К. Маркс болган Ф. Энгельс үндезилеп тургускан. Делегейни революстуг ёзу-биле чаартырының кол күжү марксизм-ленинизмниң классиктери бодунуң аңгы талазы-биле организациязы — Коммунистиг партияга баштаткан пролетариат болур.

В. И. Ленин большевикчи партияны тургузуп тура, ону үүгле ажылчын аңгының баштыңчызы эвес, харын эрги делегейни дүжүреринче, ооң соонда социализмни болгаш коммунизмни тургузарынче бодун долгандыр бүгү ажылчы чоннарны хандыдын шыдаар организакчы деп үнелеп көрген. В. И. Ленин Маркстың болгаш Энгельстиң идеяларын — пролетариаттың тараачын чон-биле эвилелиниң дугайында өөредиин: ажылчы чоннарның пролетаржы эвес кезектери-биле ажылчын аңгының эвилелиниң онза хевири болур пролетариат диктатуразының дугайында; тараачын чонну социалистиг тургузуушкунче эвилелден киирер оруктарның дугайында; ажылчыннар биле тараачыннарның аразында ылгалдарны чок кылырының оруктарының база аңгы чок коммунистиг ниитилелди тургузарының дугайында шылгарацгай өөредиг кылдыр хөгжүткен.

Россияга эң баштайгы буржуаз-демократтыг революцияның үеэинде (1905—1907 чылдарда) В. И. Ленин буржуаз-демократтыг революцияның социалистиг революция кылдыр хөгжүй бээриниң дугайында өөредигни үндезилеп тургускан. Ооң бижээни болза: «Хаанныг чазактың удурланыышкынын күш-биле базар болгаш буржуазияның чайгылчак чоруун кыңчыктырбайн, пролетариат тараачын чоннуң массазын бодунга каттыштырып тургаш, демократтыг эргилдени түүлүнга чедирер ужурлуг. Буржуазияның удурланыышкынын күш-биле сый шаппышаан, тараачыннарның база биче буржуазияның туруш чогун кыңчыктырбайн тургаш чоннуң чартык пролетаржы кезектериниң массазын пролетариат бодунга каттыштырып тургаш, социалистиг эргилдени кылыр ужурлуг». (Чогаалдарының долу чыындызы, том 11, арын 90).

В. И. Ленинниң тургусканы большевиктер партиязы социализмниң идеяларын амыдыралга боттандырган. Улуг Октябрьның тиилелгезинин соонда, буржуазияның удурланыышкынын күш-биле базарының эргежок чугулазының болгаш чайлаш чогунуң дугайында, буржуазтыг күрүне чагыргазын сый шавар болгаш пролетаржы чаа күрүне аппарадын тургузар дугайында, культура революциязының дугайында В. И. Ленинниң өөредиин партия удуртулга болдургаш, хоозурадыышкынныг хамааты дайындан, аш-чуттан болгаш үрегделден чуртту үндүргеш, ону социализмче баштаан, социализмни ССРЭ-ге үжен чылдарның ортан үеэинде нургулайында тудуп тургускан.

СОЦИАЛИЗМ дугайында марксисчи-ленинчи теорияның тудуш кезээ болур национал айтырының база партия чедиишкининг шиитпирлээн. Совет тургузугнуң бүзүлбас быжыг, чүс ажыг национал совет улустарның мораль-политиктиг чаңгыс эви болгаш пролетаржы интернационализми Адачуруттың Улуг дайынының чылдарында онза күштүүбиле илерээн. Улустарның интернационализмининг болгаш найыралының чайынанчак илерээшкини Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл оюн байырлааны болган.

СОЦИАЛИСТИГ ниитилелдиң хөгжүлдезиниң ниитилел талазы-биле дүрүм ёзугаар эң чугула үүлү болза СЭКП-ниң удуртукчу ролюнуң өзүп турары болур. Коммунизмни тургузарының үеэинде ол улам күштелир. Капитализм үзүткаттынган, социализм түүлүнга чедир тиилээн турда, партияның ролю чоорту бичелээр ужурлуг деп чамдык теоретиктер бадыткап-даа тургулаан. Ленинчи өөредиите ол канчаппаа дүүшпес.

Революцияның тиилелгези Коммунистиг партияның ужур-дузаазын болгаш ролюн хөй катап бедидер, чуруттуң салым-чолу дээш, күрүнени удуртуру дээш ооң ужур-дузазы болгаш ооң харысалгазы улгадыр дээрзин В. И. Ленин чаңгыс эвес удаа өөредип чораан. Ниитилелди революсчу ёзуга чаартыры дээш демиселдиң кайы хире нарын болгаш хөй талалыг болуруун барымдаалап көргеш, В. И. Ленинниң демдеглеп турганы: «Демир дег быжыг болгаш демиселге каңнаттынган партия чокка, амгы аңгыга шынчызы-биле, бүзүреттирген партия чокка, массаның хоонун хайгаарап болгаш аңаа салдарын чедирип билир партия чокка, ындыг демиселди чедиишкиниг чорудуп шыдавас».

Төөгү талазы-биле кыска хуусаада бистиң чуртка үндезин социал өскерилгелерни: чуруттуң социалистиг индустриализастаашкынын чоруткан, көдээ ажыл-агыйны коллективизастаан, культура революциязын боттандырган. Социализм боттуг факт болу берген. Бистиң партиявыстың ажыл-чорудулгазының эң чугула түүнели ол-дур.

Бистиң партиявыстың дуржулгазы, ооң чедиишкиннери, ооң салдары делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң хөгжүлдезинге кайгамчык улуг салдарны чедирген.

ПАРТИЯНЫҢ XXII съездизи коммунистиг тургузуушкуннуң программазын бадылаан, ында болза коммунизм үеэинде партияның ролю улам бедиир дээрзин бадыткаан. Ол байдалды СЭКП-ниң XXIII болгаш ооң соонда XXIV съездилери бадыткаанар.

СЭКП-ниң Программазы, төөгүнүң дуржулгазынга даянмышаан, коммунистиг тургузуушкуннуң үеэинде партияның ролюнуң өзүп турарының чылдааннарын, дүрүм-ёзугаар боттуг байдалдарын илереткен. Ынчангаш ол болза хамыктың мурнунда коммунистиг тургузуушкуннуң сорулгаларының хемчээлинин улгатканы-биле болгаш парыны-биле холбаалыг болуп турар. Коммунизмче орукка ниитилел эдээн нарын айтырыгларга — экономика, политика, социал, аажы-чаң, эрге-дүрүм, национал болгаш өске-даа айтырыгларга таваржыр. Коммунистиг партия ол айтырыгларны эртемге үндезилеп шын шиитпирлээриниң оруктарын айтыр ужурлуг.

Бистиң партиявыстың эткен төөгүлүг оруун аш көөр болза, дешилгелиг шугумбиле ол хөгжүп келген. Ооңбиле кады массага, ниитилел амыдыралынга ооң херек кырында салдары кезээде-ле дески, үзүктелиишкин чокка өрү көдүрүп чоруп турган үүне эвес-ле болгай. Ийет, үүгле көдүрүүшкүннер эвес, харын бадыышкыннар-даа турган, ажылчы чоннарның чамдык кеззэнге партияның салдары кошкан, азы түр ышкындырып-даа турган үелер турган, ынчангаш ол салдарны катап тургузуп алыр ужурга таваржып тургулаан. Ниитилел амыдыралынга партияның херек кырында салдарының хире-чергези, ниитилел амыдыралынга ооң херек кырында ролю партияның бодундан, ооң политиказының шиннынындан, массалар-биле ооң харылзааының быжыындан, ооң ажылчорудулгазының аргаларындан шиитпирлиг-биле хамааржыр. Шын угланыышкынныг болур төлээде, херек кырында байдалды, төөгүнүң байдалының негеп турары-биле партияның өскүшаан турар ролю чайгаар-ла боттаны бээр дээр бодалдары болдурбас төлээде, үстүнде айыттынган үүлдерни барымдаалап көөрү чугула болур.

Амгы үеде бүгү совет улус бистиң партияга долузу-биле бүзүреп, ону деткип турар. Коммунистиг партияны совет улустуң кайы хире хүндүлел-биле болгаш бүзүрелбиле көрүп турарын, бодунуң хамааты хүлээлгезин ооң кайы хире медереп билип турарын Советтерге соңгуладларга киржилге дугайында медээлер көргүзүп турар. Ол — кижилериниң утааннарынга болгаш чүректеринге партияның салдарының хемчээл чокка өскениниң эң-не чайынанчак, эң-не бүзүрелдиг болгаш маргылдаа чок херечиин-дир. Ол — бодунуң партиязынга чоннуң кызыгаар чок бүзүрелдиниң илерээшкини, партияның болгаш чоннуң бузулбас чаңгыс аптининиң көргүзүү-дүр. Сорулга болза ол бүүрелди улам быжыглаары, ону шыдыдары болуп турар.

Коммунистиг партияның ролюнуң өзүп турары ооңбиле кады чоннуң мурнунга ооң харысалгазының өскени ол болур.

Партияның XXIV съездизинге Отчёт илеткелинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң чугаалааны болза: **«Бистиң партиявыстың күштүү коммунистериниң идейлиг, идепкейлиг, кызыммаккай чоруунда. Партия ам улусту улуг тургузукчу сорулгаларны шиитпирлээринче баштап бар чоруур. Коммунист бүрүзү улам бедик идейлиг болгаш чаагай сагыш-сеткилдиг болган тудум-на, ооң моральдыг ат-алдары улам бедик болур».**

ПАРТИЯ. болза бүгү-ле күрүне болгаш хөй-ниити организацияларын удур-

---

Малчын өг-бүле

Сайбуу Чуглур мал ажылынга он алды чыл болган, ону «Ак-Туруг» совхозтуң коллективи хүндүлээр. Баштайгы сес чылда аныяк бода малга, а сөөлгү сес чылда хөй ажылынга мактаттырып келген. Бо аразында чеже малды немей өстүрбээн дээр, күрүнеге чеже тонна эътти болгаш үүктү белеткеп бербээн дээр.

Малчынның ак сеткилдиг күш-ажылын үнелээр чамдык хөргүзүүлерни айтыр бодадым. Төрүүр чүс хойга онаштыр ол чыл бүрү 105 чедир хураганны менди доруктуруп, хөй бүрүзүнге хамаарыштыр 2500 грамм дүктү кыргып келген. Эрткен юбилейлиг чылда ук малчын чүс башка онаштыр 101 хураганны өстүрген, хөй бүрүзүнден-не 2500 грамм дүктү кыргыткан.

Тоску беш чылдың үшкү чылында Сайбуу Чуглур 335 хойлуг, ооң эки ажаалдазындан ол кодан мал менди болгаш хүр кыштаглаан, чаш хураганынга чидириг база болбаан. Чыл бүрү 10—15 тонна сигенни ол боду белеткеп, чамыга хереглээр өдекти хынамчалыг кургадып, кыштаанда кажааларының бодүүн септелгезин өй-шаанда кылып турар, ол—өскелерге үлегерлиг.

Малчынның кадайы, хөй ургларның иези коммунист Карбаш Капанын кызымак күш-ажылын, ылаңгыя мал өстүрериңе дуржулгазын база демдеглээр херек. Ол өг-бүленин амыдыралынга, ажыл-херээнге моон соңгаар улам чедиишкинни күүсеттинер.

С. СОТНАМ.

Улуг-Хем район.

КОЖА ХОЙЖУЛАР- ЧҮСТЕН АЖЫР

«Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан салбырының мурнакчы дуржулгалыг хойжулары Хапык-оол Кыргыс-биле Шомбул Донгак олар боттарынга быжыглаан коданнарын кыштан хүр ажырган болгаш оларның кайызы-даа төрүүр чүс хойга онаштыр 100-тен хөй хураганны алган.

Хойларның болгаш хураганнарның деңгели шыырак. Сиген, чарба, суда дээш, мал чемнериниң курлавырлары ам-даа элбек. Оларның кыштаа Сенектиң Улуг-Артта арга-чарын, хадымарлыг, хар орайга чедир чыдар черде болза-даа, кажаалары чылыг, адаа кургаг, хураган клетка-лары делгем, чырык турган.

Хойжулар кажааларының көрженин хооруп, септеп, чайлаглаарынга чедир үе ыракдаа болза, аңаа белеткенип эгелээн. Хойларның дүгү дыралып дүшпезин дээш, оларны хараган ыяш чок—ак, хүннээрек черлерге кадарып турар. Кайы-даа хойжу өг-бүле хөй бүрүзүнден 2,5 кг дүктү кыргып алыр хүлээлгезин күүседиринге бүзүрелдиг.

А. ДАРЖАА.

ЧУРУКТА: хойжу Александр Хапык-оол хураганы-биле, адаанда — Шөмбүл биле Шивит Доңгактың хураганнарын чемгерип турары.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотолары.

ТАРААЖЫ ТАРААЧЫ

Часкы тарылга үеэинде үрелген машина-техниканың аар кезектерин септээринге Моңгуш Тараачының киржири албан. Таңдыда «Тиилелге» совхозтуң кайы-даа бригадазынга баарга ындыг. Чүге дээрге ол аныяк оол—аар күүс көдүртүр кранныг машинаның чолаачызы болгаш кранчызы.

Моңгуш Тараачы 1965 чылда Кызылга чолаачылар курузун дооскаш, «Тиилелге» совхозка ажылдап эгелээн. Аңаа суг сөөртүр машина чолаачылаан үш чылының дургузунда баштай ийиги класстың, ооң соонда бирги класстың чолаачызы апарган болгаш ында өөредилге комбинадынга трактористер курузун база доозуп алган. А 1968 чылда ооң бир күзели бүткен: ол комбайнер болу берген. Ооң эгелээн республикага сурагдыг хоочун механизатор, амгы үеде Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Василий Янчаттың удуртткан бригадазынга күзүн дүжүт ажаажыр, чылдың өске үеэинде чолаачылаар апарган. Чеди-Паштын, Даштыг-Оорганың, Элезин-Дагның ховуларынга ооң тараа кезип турганын күстүң бачым хүннеринде бо-ла көрүп болур.

Күш-ажылга кызымак болгаш хөй-ниитичи механизаторну чаңгыс чер чурттулары Кур-Чер көдээ Соединиң депутадынга база соңгуп алганнар. Эрткен юбилейлиг чылдың дүжүдүн ажаарынга идепкейлиг киришкеш, Моңгуш Тараачы «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле болгаш ВЦСПС-тиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан. Мурнакчы механизатор болгаш чолаачы ам — СЭКП кежигүнүнге кандидат.

Чер ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжы совхозтуң тараажыларын хаара туткан. Шиитпирлиг чылда часкы хову ажылдарының шалыпкын болуурунга машина-техниканың ролю улуг. Ону дүрген септээринге Моңгуш Тараачы бодунуң үүгүн киирип турар. Ынчангаш Тараачыны совхозтуң төлептиг тараажыларының бирээзи деп болур.

Ш. КУУЛАР.

Партийжи ИНФОРМАЦИЯ

КОММУНИСТЕРГЕ СЕМИНАР

Бай-Тайга районунуң «Мурнакчы» колхозта партком аныяк коммунистер-биле ажылды доктаамал чорудуп турар. Ол талазы-биле ажылдың квартал планын партком-нуң хуралында бадылапап турар. СЭКП кежигүнүнге кандидат стажын эрттирип турарларны, партияга чаа кирген аныяк эштерни хоочун дуржулгалыг эштерге быжыглаан.

Партком олар-биле тускай семинарларны эрттирип, аңаа лекция номчуурунга СЭКП райкомунуң ажылдакчыларын киириштирип келген. Чоокта чаа колхозта партком ындыг семинарны эрттирген. Ооң ажылынга 32 кижи киришкен. Аңаа «СЭКП-ниң Уставы болгаш ону сагыры», «Коммунистиң хүлээлгези база харылсалгазы» болгаш «Эвээш чарыгдалды үндүрүп турган, хөй продукцияны бүдүрери» деп темаларга лекцияларны ажыл-агыйда партком секретары Х. Ч. Кудурукпай, СЭКП райкомунуң ийиги секретары К. С. Севек, колхозтуң улуг бухгалтери К. Ш. Моңгуш олар номчаан.

Семинарның түүнелинде дуржулга солчулгазы болган, аңаа хоочун-даа, аныяк-даа коммунистер СЭКП Уставының негелделерин күүседип турарының дугайын чугаалаан. Ылаңгыя үр чылдарда ажылдаан хоочун коммунистер Серен Комбужап (тудуг бригадазында парторганизация секретары), Ооржак Өлзей-оол (№ 2 хойжу бригадада партия болүүнүң организакчызы), Дамба Былак (ургулар садының эргелекчизи) олар боттарының дуржулгазын чугаалап, аныяк эштерге сүмелерин бергеннер.

Бо семинар парторганизацияның үчёдунда турар аныяк коммунистерге ажыктыг болган.

Б. БАРБА.

ХҮН АЙТЫРЫЫ — ТУДУГ АЖЫЛЫ

Тоску беш чылдың шиитпирлиг, үшкү чылында Өвүрнүң «Коммунизмче орук» колхозунуң тудугжулары ажыл-агыйның янзы-бүрү адырларынга тудуг ажылын калбартып турар. Бо чылын ол ажыл кандыг байдалдыг чоруп турарының дугайында айтырытны ажыл-агыйда парторганизацияның хуралынга чугаалашкан. Колхоз 1145 дорбелчин метр тудуг ыяжын белеткеп алган, тудугну чорударынга эргежок чугула күштү болгаш машина-техниканы быжыглаан.

Ынчалзажок ол ажыл копчуг оожум чоруп турарын хуралга демдеглээн. Бо чылын тутса чогуур чуртталганың 7 бажыңының, хойнуң 4 кажаазының, мал тарыш боозадыр пунктунуң тудуун барык-ла эгелеп кирбээн. Ол ышкаш мурнунда эгелээн чамдык тудугларны доозуп, ажыглалга киирери база хожудап турар.

Тудуг бригадири Моңгуш Калга-оол, ында партболүк организакчызы Сарыглар Бичеоол олар ажылды шапкынчыдарының орнунга, янзы-бүрү чылдагаан тыварын орландажын турарын хуралга шугумчүлээн. Тудугжулар ортузунда организакчы болгаш политиктиг ажыл база копкак. Ооң түүнелинде оларның чамдыктары арагалап, ажыл шагы үүгүп турар.

Эдээн каш чылдар мурнунда «Коммунизмче орук» колхозтуң төвү — Арыг-Бажы чаагайжыды туттунган суурларның бирээзинге санадып турган. А сөөлгү ийи чылда ооң өзүлдези шоолуг эвес апарган, шала кылган бажыңнар көвүдээн.

Коммунистериң хуралынга колхозтуң тудуг ажылында байдалды хандыр сайгарып көргеш, четпестерни чайладырынче колхоз баштаар черинин, партия организациязының кичээнгейин угландырган.

М. ЛАЙЗАА.

ТӨЛЕПТИГ ИШЧИ

Дарый Калзановна Бады-Суур ёзулуг шыдамык иелериң бирээзи. Ооң уругларының ачазы мөчүп калгандан бээр он чыл ашкан. Шыдамык ие тос уругну доруктурган болгаш кижизиткен. Д. Бады-Суурнуң улуг оглу Николай дээди эртемниг агроном, ам Тес-Хем районда ажылдап турар. Зоя Бады-Суур Өвүрнүң Торгалыг ортумак школазында башкы, Рая ол-ла суурда азыш-чем бараанларының магазининде садыгжы. Клара 10 классты дооскаш, уран чүүл училищезинде өөренип, ында ыраажы болурунга белеткеник турар. Ооң артканнары эки өөренип, аас-кежиктиг өзүп орарлар.

Кызымак, шыдамык ие Дарый Калзановна амгы үеде Торгалыг суурда хлеб быжырар черниң эргелекчизинде ажылдап турар. Ук ажылга ол 14 чыл иштинде үргүлчү шаңнадып, мактадып ажылдап келген, ооң чуруун районуң Хүндүлел самбыразывдан көрүп болур.

Д. Бады-Суур үүгле кызымаккай ажылдакчы эвес, харын база хөй-ниитиниң ажылынга база идепкейлиг киржип турар. Ол — Торгалыг суурда херээженнер чөвүлелиниң кежигүнү, бот-тывыңгыр уран-чүүл болгүмүнге киржин чоруур болгаш «Хандагайты», «Дагын катап дарлатпас бис», «Бай-ла Хемчиким» деп ырларның эки күүседиктизи.

Дарый Калзановнаның ажылдап турары хлеб быжырар чер үргүлчү арыг-шевер турар болгаш суурнуң чонун эки шынарлыг быжырган хлеб-биле үзүктел чок хандырып турар.

Н. ДАМДЫН.

Депутат даараныкчы

Мария Суваң-оол— мурнакчы даараныкчы. Ол Эрзиниң амыдырал хандырылга комбинадынга 17 чыл дургузунда ажылдап турар. Бо үениң иштинде багай ажылдыг деп чемелеп көрбээн. Дуржулгалыг даараныкчы хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип келген. Ол—Эрзин көдээ Совединиң депутады.

Мурнакчы ишчи комбинатка ажылдап келген үеэиндеп бээр 8 кижини бодунуң мергежилиге өөреткен.

Депутат даараныкчы Мария Суваң-оол бо чылдың бирги кварталында эки ажылдап, планын 103 хуу күүсеткен.

Ч. СҮЛЬДҮМ.

167 ХАРЛЫГ ДЕПУТАТТЫҢ ОТЧЁДУ

Көдээ Советтиң эң улуг назылыг депутады, Барзаву суурнуң хоочун дагжы чурттакчызы Мислимов соңгукчуларның чагыларының күүсеттинип турарының дугайында отчётту Лерик районунуң Низами аттыг колхозунуң ажыл-ишчилериниң мурнунга кылган.

Даг чурттугларның эң улуг назылыы ол кижи Билаванд көдээ Советке сес чыл улаштыр депутат боп турар. Ол назылап, кыраандаа болза, чаагайжыдылга талазы-биле комиссияда идепкейлиг ажыллап турар болганда, соңгукчулар-биле ужуражыышкынынга Мислимовтун чугаалаар-ла чүүлдери хөй болган.

Далай дениниден ийи мун хире метр бедик черде Барзаву дээр суурда сөөлгү чылдарда культура-амыдырал албан черлериниң улуг тудугларны кылдынып турар. Депутаттарның саналын ёзугаар ында амыдырал хандырылгазының комбинадын, магазин-садыгларны, библиотеканы туткан, көдээ оруктарны арыглап, корум-чурумнуг кылдыр септеп селээн. Амгы үеде Барзавуже телефон удазының шөйүп бар чыдар, хөй-ниитиниң болгаш амыдырал хандырылгазының чаа-чаа тудугларының дежээн салгылаан.

Бо бүгү ажыл-ишке эң хоочун депутат Ширали Мислимов эвээш эвес салыышкынын киирген. Соңгукчуларның бир-ле чагыын күүседир дээш ол Бакуга чедер ужурга таварышкан чери база бар. Кырып-назылаан кижиге орукчирик берге-даа болган болза, ол сорулгазын чедип алганынга сеткили ханган. Бедик даг суурда ийи дугаар сес чыл школазының бажыңын тудуп доосканын.

Ш. Мислимовтун амыдырал-чуртталгага эн-не кажарап, мергежээни болгаш төрээн черинин бойдузун тергиин эки билири өну «колхозтуң кол чөвүлекчизи» деп атка чедирген. Оон тараажыларга, малчыннарга сүмелерин чүгле аныяк колхозчулар эвес, харын-даа ада-өгбелер бөзин дыка үнелеп, тоып көрүп турар.

Низами аттыг колхозтуң кежигүннери Ширали Фарзали оглы Мислимовту Билабанд көдээ Советтиң депутадының кандиладынга бешки удаа чаңгыс үнбиле депшиткеннер.

Р. ГРИГОРЯН,
СЭТА-ның корр.
ЛЕРИК,
Азербайджан ССР

Мал ажылы— шалыпчы фронт

Хүлээлгелерни күүседир

Бистиң Таңды районунуң малчыннары тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга киришиишаан, чылды эки эгелээннер. Ону эрткен бирги кварталдың түүнелдери тодаргай бадыткап турар. Эрткен чылдың ол үеэи-биле деңнээргe, бо чылдың бирги кварталында эштиг 458 центнерни болгаш сүтү 1191 центнерни хөйну саткан.

Ол чедиишкин болза, ажылагыйларның удуртукчуларының, тускай эртемниглериниң, колхозчуларның болгаш совхозтар ажылчыннарының кылып чоруткан улуг күүсеннишкиниг ажылының түүнели-дир.

Тоску беш чыл планының шиитпирлиг үшкү чылында Таңдының малчыннарының мурнунда улуг сорулгалар салдынган. Олар сүт бүдүрерин 1972 чылга бодаарга, 456 тоннага көвүдедир азы ооң ниити бүдүрүлгезин 8930 тонна чедирер, күрүнеге эът садарын 388 тоннага көвүдедир, 3503 центнер дүктү кыргыыр деп социалистиг хүлээлгени алганнар. Ону чедиишкиниг күүседир төлээде, улам-на күүсеннишкиниг ажылдаары, мал чемнинин быжыг бааазыны тургузары, малдың чемгерилгезин, одарладылгазын экижидери, малдың баш санын өстүрбүшаан, ооң уксаалыг продуктулуг шынарын экижидери негеттинип турар.

Тус-тус ажыл-агыйлар хөй чылдарда ажыглаар суггаттыг культурлуг одарларны тургузарынче ам онза кичээнгейин салып турар апарган. Ол черле чөптүг. Мал чеми бүдүрери-биле тускайлап берген черни эң-не үретүүнелдиг ажыглаарының, одарладыышкын үеэинде малды бедик шынарлыг ногаан чем-биле хандырарының болдувар аргазын чогум-на суггаттыг культурлуг одарлар берип турар. Ол чорук тараа культураларның шөлүн немей, калбартырынга, тургузу азырал үеэинде мал ажылын быжыг чем баазазы-биле хандырарынга идиглиг болур.

Ындыг-даа болза үр үеде ажыглаар культурлуг одарларны дүрген шиңгээдип алырынга Тыва суг тудуг трестиң эргеэинде организацияларның, 1-ги болгаш 2-ги КМК-ларның план-көрөөлерни күүсетпес, хөреңгилерни чедир ажыглавас чоруу шаптыктап турарын демдеглээр херек.

Амгы үеде районнуң малчыннары малдың чаш төлүн менди камгалап алыр, улуг малдың өлүп хораарын болдурбас, дүктүң шынары баксыраарының база ооң чидириниң бир чылдагааны болур — саргыны узутказар дээш боттуг хемчеглерни ап турар.

Салдынган харысалгалыг сорулгалар ажыл-агый бүрүзүнге селекция-уксаажыдылга ажылын экижидерин негеп турар. Ооң-биле чергелештир, малдың продуктулуун бедидерде, ону өстүрерин шын организастаары чугула. Районнуң чамдык ажыл-агыйлары малдың баш санын көвүдедири-биле аныяк малдарны өстүрериниче амгы үеге чедир-ле шоолуг кичээнгей салбайн турары шын эвес. Аныяк малдарны азырал үеэинде чем-биле четче хандырбас, багай кажаа-хораага тургузар чоруктар бар. Ооң түүнелинде, аныяк малдар эки уксаадан төрүттүнген болза-даа, шоолуг өзүп сайзыравас, чаныс продуктулуг болбушаан.

Коданны өстүрер аныяк малдарны шын азырап, доруктурар болгаш эки сайзыраан, бедик продуктулуг аныяк мал-биле малдың баш санын көвүдедир төлээде, специализация дугайында айтырыгны шиитпирлээри эргежок чугула.

Амгы үеде бистиң районнуң малчыннары боттарының алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиниг күүседиринче бүгү күүсеннишкиннерин салып турарлар.

В. МЕРКУЛОВ.

Таңды райкүүскомунуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң кол зоотехниги.

тур, ынчалза-даа оларны холгаарлавас. Оон туржук, партияның ролюнуң өскени дээрге, ажылчы чоннарның өске-даа массалыг бүгү организацияларының — Советтерниң, профэвилелдериниң, комсомолдуң болгаш өске-даа хөй-нитти организацияларының ролю база өзүп турар дээни ол-дур. Социалистиг тургузуушкунуң чугула онза үүлү болза, бистиң чуртувуста ниитилелди эргелепбашкарарынга ажылчы чоннарның киржилгезин түгле күрүне органнарын дамчыштыр эвес, харын база ажылчы чоннарның массалыг организацияларының — хамыктың мурнунда профэвилелдери, комсомол дээн ышкаш организацияларның калбак четкизин дамчыштыр боттандырар дээрзин СЭКП-ниң XXIV съездизи демдеглээн.

Бир эвес ажылчы чоннарның өске бүгү массалыг организациялары кошкак болур болза, партия күштүг болуп ыдавас. Кайда Советтер, профэвилелдери, комсомол багай ажылдап турар болдур, аңаа партия организациязы база эки ажылдап ыдавас. Партия организациязының ажылының деңелин өскелерден хоорук кылдыр эвес, харын ооң удуртур ролюн өске бүгү организацияларның ажылы-биле катай үнелеп көөр.

КОММУНИСТИГ тургузуушкунуң программазын түгле партияның удуртулгазы-биле боттандырган туруп болур. Ол дээрге дүрүм ёзугаар боттуг үүл-дүр. Партияның ролюнуң улам ыңайгы өзүүшүнүң кандыг кол-кол угланышкын-биле болурул?

Хамыктың мурнунда партияның чоннуң политиктиг баштыңчызы ролю өзер. Ышы политиканы ажылдап кылыры —Коммунистиг партияның ажыл-чорудулгазында кол болгаш эң чугула үүл ол болур. Партияны чон түгле ооң шагда чедип алган, кылып четтиккен үүлдери-биле эвес, харын база келир үеде ооң планнары-биле үнелээр, ынчаарга ол планнар дээрге партияның политиказында, ооң айтыышкыннарында илереттинген болгай.

Бистиң партиявыстың съездилер аразының үезинде ажылдап кылып турар политиказы эртемге үндезилеттинген. Ол болза шын, мерген угаанныг болгаш ырадыр көрген политика болур, ынчангаш ону бүгү совет улус бүгү хемчеглер-биле деткип турар. Мооң соңгаар-даа партияның кол сорулгазы болза, бистиң чурттуң иштики болгаш даштыкы политиказының бүгү угланыышкыннарынга шын политиктиг шугумну ажылдап кылыры болур.

Оон ыңай, партияның чонга идея талазы-биле чагыкчы, кижизидикчи ролю өзер. Бистиң партиявыс чоннуң ортузунга коммунистиг медерелди нептередир, ону эртем-биле-лигге кижизидер, ону марксисчи-ленинчи үзелбодал-биле чепсеглээр, бистиң бурунгаар шимчээшкинивиске моондак болуп турар эргиниң артыышкыннарындан чонну хостаар хүлээлгелиг. Партияның бир чугула сорулгазы—марксисчи-ленинчи теорияны чогаадыкчы хөгжүдери, коммунистиг тургузуушкунуң дуржулгазын теория-биле нүүрештирип түцнээри болгаш ниитилел угаан-бодалының өөлүг чедиишкиннери-биле ону байлакшыдары болур.

Партияның чоннуң организакчы болур ролю база өзер. Амыдыралдың боттуг негелделерин шыныбиле көрүнчүктелдирип турар эң-не шын, эртем талазы-биле үндезилеттинген политика безин, бир эвес ону организакчы ажыл-биле бадыткавас болза, бир эвес ол политиканы амыдыралга херек кырынга боттандырарын организастаарының хөрөөн эки кылбас болза, күзенчиг түңнелдерин бербейн баар дээрзи билдингир. Мооң ужурунда бодунуң политиказының утказын болгаш ужур-дузазын, ооң ап турар хемчегленериниң утказын болгаш ужур-дузаазын бүгү совет кижилериниң медерелинге чедирерин, оларны боттандырарынче ажылчы чоннарны кодүрерин партия бодунуң сорулгазы кылдыр салып турар. Ооң кол сагыш салыр үүлү—массаның политиктиг болгаш бүдүрүлгечи идепкейин өстүрериниг, оларның чогаадыкчы инициативазын бедидериниг таарымчалыг байдалдарны тургузары болур.

СОЦИАЛИЗМ болза, күш-ажылдың делегейде эң-не бедик бүдүрүкчүлүүн хандырганда, түгле ынчаарда бүгү делегей хемчээлинге тиилеп болур дугайында ленинчи айтыышкыны партия чайгылыш чокка удуртулга болдуруп турар. «Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү—ол дээрге эчизинде барып чаа ниитилел тургузуунуң тиилээринге эң-не чугула, эң-не кол үүл болур»—...деп, В. И. Ленин айтып турган.

Бүдүрүлгениң бүгү адырларынга эртем-техниктиг деп-шилгени бүгү хемчеглер-биле калбартырының угланыышкынын партия боттандырып турар. Бүгү улусчу социалистиг чарышты болгаш коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинни калбартыышаан, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн эң улуу-биле бедидери дээш партия могаг чокка демисежип турар. Массаларның ортузунга партияның организастыг ажылының ол болгаш өскедаа хевирлериниде партияның организакчы ролюнуң эргежок чугулазы эң-не илезиби-биле тодарап турар.

Бодунуң ажыл-чорудулгазының хевирлерин болгаш аргаларын доктаамал болбаазырангайжыдарын, боттарын шыңзытпаан бүгү үүлдерни, бир байдалга тааржып турган, өске байдалга таарышпас апарган үүлдерни чайладырын партия бодунуң сорулгазы кылдыр салып турар. Сорулга болза партияның удуртулгазының стилиниң шыңгыы ажыл-керекчи, эртем талазы-биле үндезилеттинген турарында, бүгү черлерге, бүгү-ле звеноларга ооң бадыткаттынган турарында болур, үүге дээрге партияның коммунистиг тургузуушкунуң удуртукчузу болгаш организакчызы болур ролюнуң улам ыңай өзериниң кол негелделериниң бирээзи ол болур.

Удуртулганың ёзулуг эртемге үндезилеттинген арга-методун шиңгээдип алыры ындыг-ла белен эвес, аажок улуг, чугула херек болур. Тургустунуп келген айтырыгны шын шиитпирлээрде, хөй үүлдерни билир, хөй үүлдү өөренир, сайгарып көөр херек. Ол чокка чедиишкиниг бурунгаарлап шыдаттынмас. Амгы үеде партия организациялары бистиң планнарывысты күүседири-биле холбашкан бүгү сорулгаларны шиитпирлээринче код кичээнгейни угландырып турар.

Ам бистиң чуртувуста барык-ла 15 миллион харе коммунистер бар. Ол аажок улуг күш массага партияның салдарын күштелдирер херекке онза чугула боол турар. Маңаа хамыктың мурнунда коммунист бүрүзү бодунуң хүлээлгезин ак сеткилдиг күүсеткен, партияның ёзулуг идепкейлиг дайынчызы болган турар ужурлуг. Коммунистер чурттуң эң эки кижилери-дир, оларга партия чоргаарланыр эргелиг.

ССРЭ хамаатызы бүрүзү партия кежүгүнү болуп болур деп СЭКП Уставында айтып турар. Ынчалзажок ол болза партияга күзээн кижилер бүрүзүн хүлээп алыр дээни ол эвес-тир. Коммунистиг партияның идеязынга чайгылыш чок шынчы, коммунизм дээш демиселге бодунуң ажыл-херектери-биле эштериниң идегелин бүзүредип ыдаар кижилер партияга кирер ужурлуг. Партийжи хүрөөлениң арыг болурунуң дугайын СЭКП-ниң Уставында онзалап демдеглевишаан, ленинчи партияның кежигүнүнүң бедик адын коммунист бүрүзү төлептиг эдилээр база бүзүредир ужурлуг дээрзин айыткан. Ол сагыш салыышкын ооң бүгү организацияларынга партийжи амыдыралдың дүрүмү болган турар. Партийжи хүрөөленни моон соңгаар-даа шыңгыы чаңгыстап шилип алырынга үндезилеп, ажылчын аңгының, колхозчу тараачыннарның, интеллигенцияның төлептиг төлөөлекчилери-биле өстүреринiң эргежок чугулазын СЭКП-ниң XXIV съездизи база катап онзалап айыткан.

Партияның социал составынга кол чер моон соңгаардаа ажылчын аңгыга хамааржыр дээрзиниң дугайында СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айтыышкыны принципиалдыг чугула боол турар. Ол съездиниң соонда партияга хүлээп алганнарның хөй кезин ажылчыннар боол турар. Ол айтыышкынны моон соңгаардаа удуртулга болдурар. Бо болза бистиң партиявыстың бүдүжүнге, совет ниитиледе ажылчын аңгының ээлеп турар черинге база ролюнга бүрүн дүжүп турар.

ПАРТИЯНЫ быжыглаары партия эге организациларының дайынчы аргашиннээзин бедидериниң оларның ажыл-чорудулгазын экижидериниң, партия органнарының талазындан оларга дузаны экижидериниң шугумуби-ле чоруттунар апаар.

Партия эге организациязы—бистиң партиявыстың үндезини. Олар болза шуут-ла массаның ортузунга ажылдап турар болгаш чоннуң сагыш сеткилин болгаш негелделерин хамыкты мурнай билип алган турар. СЭКП-ниң XXIV съездизи партия эге организацияларының дугайында доктаамал сагыш салыр, оларга дузалап, ажыл-чорудулгазын билдилиг башкарарын партия комитеттериниң негээн.

Партияның удуртукчу ролюн улам ыңай быжыглаарының боттуг байдаары партийжи иштики демократияны улам ыңай калбартыры, партияның бүгү звеноларынга партийжи амыдыралдың ленинчи нормаларын болгаш удуртулганың коллективтиг болурунуң принциптерин хажык чокка сагыры болур. Ол дээрге, коммунистернiң саналдарын болгаш сүмелерин хүндүткел-биле кичээнгейлиг көөрү, кандыг-даа айтырыгларны хостуу-биле чугаалажырынга, шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди калбартырынга таарымчалыг байдалды тургузар дээни ол.

Санал-опалдарны хостуу-биле бээр, шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди калбартыр, таарымчалыг байдалды тургузарынче бистиң партиявыс сагыш салып, каяа-даа шүгүмчүлел кызар кижилерге харыысалга хүлээдирiп доктаамал негеп турар. Ооң-биле кады шүгүмчүлелди шын ажылаарын коммунистерге өөредир херек. Партийжи шүгүмчүлел тодаргай боттуг болгаш четпестерин чайладырынга, ажыл-херекти экижидеринге дузалаан турар ужурлуг. Ооң-биле кады шүгүмчүлээр-ле чүве дээш үндезин чок чүве чугаалап хамык-ла чүвени бактап кайы хамаан чок чулчуруп болбас.

Партийжи амыдыралдың ленинчи нормаларын шыңгыы сагыыры дээрге, түгле партийжи иштики демократияны хөгжүдер дээни ол эвес. Ол болза партийжи сагылга-чурумну бүгү талалыг быжыглаарын база айтып турар. Бо ийи үүл болза кайыгы-даа партияны быжыглаарынга хамааржыр. Демократия-биле сагылга-чурумну удурланыштыр тургузуп база болбас, ол кайызы-даа тудуш холбаалыг. Бистиң партиявыстың удуртулга болдуруп турары демократтыг централизмниң принциптери ол дугайын бадыткап турар.

Партияның ниити-даа база бодунуй организациязындаа ажыл-херек дээш коммунист бүрүзүнүн харыысалгазын бедидер херек. Кежигүн бүрүзү дээш партия харыысалгалыг база партия дээш кежигүн бүрүзү харыысалгалыг болур дээрзиниң дугайында ленинчи өөредигни тайылбырлаарынче бистиң пропагандисчи ажылывыс, улуг кичээнгей салыр ужурлуг. Партияның политиказы дээш, ооң ажыл-чорудулгазы дээш партия кежигүнү бүрүзү харыылаар.

Партияны быжыглаары моон соңгаар-даа масса-биле ооң харылзаазын күштелдиреринiң, социалистиг демократияны калбартырының, күрүне болгаш хөй-нитти организацияларының ажыл-чорудулгазын экижидериниң шугуму-биле чоруттунар апаар. В. И. Ленинниң айытканы ышкаш, бүгү-ле харыысалгалыг ажылдакчылар шуут-ла массаның аразында ажылдап, ажылчы чоннар-биле доктаамал харылзаадыг болуп, оларның негелделерин болгаш хереглелдерин эки билген турары, боттарының ажылын аңаа дүүштүр тургузары эргежок чугула.

Коммунистиниң идей-теоретиктиг деңнелин бедидери, партияның идеолоттуг бүгү ажылын экижидери—ооң ролюнуң улам ыңай өзериниң эргежок чугула үүлү болур.

В. И. ЛЕНИННИҢ өлүм чок чагыгларын амыдыралга боттандырар дээш демисешпишаан, бистиң чурттуң ажылчы чоннары бодунуң Коммунистиг партиязының тугунуң адаа-биле улам сырый каттыжып, тоску беш чылдың вланын күүседири дээш социалистиг чарышты улам калбартып турар.

Партияның XXIV съездизиниң сөөлүнде эрткен үе бистиң чурттуң күүзүн улам быжыглаары, коммунистиг тургузуушкунуң хемчээлиниң өскени, ажылчы чоннарның чогаадыкчы идепкейиниң бедээни, партияның удуртукчу ролюнуң улам өскени, партия биле улустуң улам сырый каттыжыышкыны-биле демдеглеттинген. Амгы үеде партияның удуртулгазы-биле совет улус база ол ышкаш Тываның ажылчы чоннары тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының сорулгаларын хуусаа бетинде күүседири дээш улуг сорук киришкиниг ажылдап турар.

БЕДИК ШЫНАРЛЫГ КЫЛЫР

Евдокия Федоровна Типикина Сарыг-Септиң амыдырал хандырылга комбинадында ам беш чыл дааранык чылап ажылдап турар. Бүдүрүлге талазы-биле эки ажылы, дааран үүлдерин бедик шынарлыг кылдыр кылыры, бодунуң сагылга-чуруму үлегерлиг болуп турары дээш, хүндүлел бижиктер-биле ол каш удаа демдеглеткен. Чоокта чаа ол бешки разрядтың дааранык чызы болган.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында бүгү улусчу социалистиг чарышка киришкеш, ол улам бедик көргүзүглерлиг ажылдап, бүдүрүлге планын ай санында 110—120 хуу күүседип турар. Бо чурукта—дааранык чы Е. Ф. Типикина-дыр.

Бригадир-биле чугаа

Эрзин районнуң он дөрт хөйжу бригадаларының аразындан бирги кварталда «Чаа өрүк» колхозтуң № 1 бригадазы онза ылгалган. Малдың хорамчазы эвээш, төрүүр үүс хойга онаштыр 92 хураганны камгалап алганы дээш, район төвүнге Күш-ажылчы алдарның түгүн көдүрүп, бригадага акша шанналын тывыскан. Аныяк кадарчы, партия кежигүнүнге кандидат Шулуу Чаш-оол, хоочун малчын Биче Сотпа бригаданың эн дээре хойжулары деп мактатканнар. Бо хүннерде хой ооллаашкыны адакталган, коданнарда мал көвүдээн: чаш төл-биле кады барык-ла 11 муң хой бар.

— Амгы үеде кандыг ажылдап тур силер?—деп, бригадир Соян Алдын-оолга ужуражы бергеш айтырдым.

— Хой, хураганга берге өй ам-даа әртпээн. Ынчангаш малга хорамча болдурбас дээш хемчеглерни алыр бис. Өөн аңгыда чылдың-на чаңчыл апарган ажылывыс чорудуп тур бис. Ол чүл дээрге, эргижиреэн кажааларны септээри, чаа кажаалар тударыдыр. Ыяшты белеткээрин-даа, кажааларны тударын-даа боттарывыс кылыр улус болгай бис. Түгле тайгадан ыяш сөөртүрде колхозтан машина алыр. 900 хой кирер ийи кажааны ам тудуп эгелей бердивис. Барык-ла ол хире санныг хураган кирер ийи кажааның ыяжын белеткеп каан. Бо тудугларны май айда доозар бис.

— Хой ажылының ийиги дүжүү — кыргылда чоокшулап олурар болгай. Бо талазы-биле үү кылдынганыл?

— Бир-ле дугаарында айтыр үүл болза, эрткен чылда бодларга, хоювустун дүгүнүн байдалы эки. Минералдыг чемгерилгени — дусту, кужурну үзүктелдирбейн келдивис. Кужур дээрге, магалыг-ла чем! Бисте кужурлуг Чөөгей деп чер бар. Чаашкын соонда каанай бээрге, кужуру эндерлип-ле кээр. Күзүн аал бүрүзү ийи-үш шоодайны белеткеп аар. Малывыс суг-биле база эки хандыртынган. Сигенден аңгыда ямзыбүрү холуксаалыг чемнерни, суланы мал чип турган.

Саргы — дүк өзүлдезинге, мал денгилдезинге кончуг хоралыг. Ынчангаш оон-биле демиселди малчыннар әртежик чорудуп турар апарган: курраг дуст чажар, ыш-биле хоранаар, түскай машина-биле эм чаштырар. Бо бүгүнүн ачызында дүктүн байдалы эки, ынчангаш бир хойдан 2,2 килограмм дүк кыргыыр хүлээлгевисти күүседиринге бүзүрелдиг бис.

— Бригадада түскай әртемниглер канчаар ажылдап турарыл?

— Багай эвес. Ямзы-бүрү ажылдарны өй-шаанда кылып, башкарып турар. Ылангыя мал эмчизи Лариса Өдегейни бистиң малчыннарывыс мактаар. Кончуг кызымак кижи

Бригадир ооң соонда эзт планын күүседир талазы-биле бодалдарын чугаалап эгелей берди. Эрткен чылын 105 тонна эзт садар план күүсеттинген. Малдың семиртилгези черле шору болган. Ынчалза-даа хомуданчыг үүве—бригаданың дужааган хоюнуң ортумак деңзизин колхозтуундан түскайлап үндүрбээни. Колхозтуң 41 килограмм болган, а бригаданыы оон улуг турар ужурлуг. Хойжуларга таарымча чок: ажылдың бир түңнээр көргүзүү билдинмээн.

Малчыннарың Бүгү-эвилел чарыжынга киришпишаан, № 1 бригада эвээш эвес чедиишкиннерлиг болур дээрзинге бүзүреп болур.

А. ДЕМБРЕЛЬ,
«Шынның» корр.

МОГАГ ЧОК МОТОРИСТ

Чөөн-Хемчикте «Искра» колхозтуң Терек деп черде улуг шаң бар. Кежээликтей апаарга-ла ооң девискээрин электри чырыы шыва алы бээр. Ол дээрге, ында моторист Александр Сундуй-оолович Монгуштуң ажылынын ачызы-дыр.

Теректин шаңында электри күжү-биле ажылдаар техника эвээш эвес. Оларның үзүк чок ажылы мотористен улуг хамааржыр. Александр Монгуш тараа чүдүрер машина-биле боду тараа чүдүрген-даа, үрезин арыглаан-даа турар.

Оон туржук шаң аштаарынга, сарайлар септээринге бо-ла киржир. Ынчалза-даа ол бодунуң кол хүлээлгезин черле утпас: электри үргүлчү белен турар.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг чылында чер ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга киржип турар бо шаңның тараажылары Александр Монгуштуң кызымаан болгаш хей-аттының мактап турарлар.

М. МАЖАА.

Белеей бо хүннерде

Онза чугула болуушкун

БОНН. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-нин Дээди Советиниң Президиумунуң кежигүнү Л. И. Брежневтин ГФР-ге баар чоруу Совет Эвилели биле Германияның Федеративтиг Республиказының аразында харылзаанын чаа үе-чадазын ажылдар деп, Герман Компартияның Баштаар черинiң төлөөлекчизи Э. Вебер чугаалаан. Ол болза ГКП-нин, Тайбыңның немец эвилелинiн, Социалистиг немец ажылчын аныяктарның болгаш студентилернiн марксисчи «Спартак» эвилелинiн каттышкан парлалга конференциязынга май онда үүве чугаалаан. Ол партиялар болгаш организациялар Л. И. Брежневтиң анаа баарынга холбаштыр Совет Эвилели-биле найыралдажыышкынның чыскаалын май 19-та Боннга эрттиреринiң эгелекчилери боол турар.

ГФР-нiн ажылчы чоннары Л. И. Брежневти тайбыңның төлөөлекчизи, айыыл чок чорук дээш чайгылыш чок демисежип турар күрүненiң төлөөзи кылдыр үнелеп көрүп турарын Э. Вебер онзалап демдеглээн.

Тайбыңның немец эвилели партияның төлөөлекчизи Б. Ендреховски Л. И. Брежневтиң аян-чоруу дээрге ГФР-нiн бүгү чурттакчыларынга онза улуг ужур-дузалыг болуушкун-дур деп чугаалаан.

Баштайгы спутникти салып үндүрери

ДЕЛИ. (СЭТА). Черинiң баштайгы индий спутнигин бүрүү-биле Индияга төлевилеп, тургусканының соонда совет чедирикчи-ракетаның дузазыбиле ССРЭ-нiн девискээринде космодромдан келир чылын орбитаже салып үндүрер деп, премьер-министр Индира Ганди май онда парламентиге үүве чугаалааш, дыңнаткан.

300 килограмм деңзилиг ол спутникти 600 километр ырак орбитаже салып үндүрер.

Спутникке эртем шинчилелдерин кылыр дериг-херекселлерни эптеп тургузарын премьер-министр чугаалаан деп, ПТИ агентилел дыңнаткан.

ЧЕХОСЛОВАКИЯ. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлели ажыл-чорудулгазын херек кырында боттандырып турар. ЭДЧ—акы-дуңма найырал, дузалажылга, экономика талазы-биле сырый дем каттыштырып ажылдаары ол. Харылзаа тударын амыдыралдың бүгү талаларынга калбартыры шалыпкын болгаш бүзүрелдиг бурунгаарлаар арганы социалистиг күрүнелериниң хүрөөлениңе берип турар.

ЧУРУКТА: Прешов хоорайның машиналар тудуп тургузар бүдүрүлге черiниң цеги. Ол заводтуң продукциязы — тудуг материалдарының үлепүрүнге ажыглаар дериглери—боттарыныц кончуг эки шынарлыын социалистиг чурттарга бүзүредип коргүскен. Ажылчыннар Зденек Докал биле Антонин Доупал ССРЭ-ге ээлчеглиг чагыг күүседип бээр ажыл кылып турар.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

Индира Гандиниң кыйгырыы

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның премьер-министри Индира Ганди чурттуң улузун шажын-чүдүлге аайы-биле башкаланыр чоруктуң хоралыг артыышкыннарын үзүткаары дээш калбак кампанияны эгелээринче кыйгырган. Делиге бо талазы-биле чугаалааш, шажын-чүдүлге талазы-биле өскелеп, башкаланыр чоруктуң өскүдери нацияның чаңгыс эвин чедип алырынга шаптыктаашкыныг үүл дээш республиканың конституциязында хоругдаанын Индира Ганди демдеглээн. Ону узуткаарын чедип алыр дизе, бүгү улустуң күжениишкини негеттинер апаар. Социал-экономиктиг чаартылгаларның программазын чедиишкиниг күүседири оон хамааржырын премьер-министр айыткан.

СОФИЯДА ДЕЛГЕЛГЕ

СОФИЯ. (СЭТА). Реалистиг чурулга уран үүлүнүн ында боол турар делегей делгелгезинiң жюризи 10 лауреаттарны тодараткан. Оларның аразында — совет чурукчу М. Савицкий «Партизан мадонна» деп чуруу дээш шанналды база алган. София хоорайның улус Чөвүлелинiн түскай шанналын ВДР-нiн делгелгеге салган ниити ажылынга вьетнам улустуң демиселин болгаш ажыл-ижин тодаргай көргүскени дээш тывыскан.

АКШ-тың күрүне секретарының чугаазы

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Совет Эвилели-биле садыглажыышкынга эң таарымчалыг байдалды тургузары «совет-америк харылзааларның политиктиг болгаш экономиктиг талаларын чогумчалыг болдурарынга чугула базым болур ийик» — деп, АКШ-тың күрүне секретары У. Роджерс медеглээн.

Конгресстiн төлөөлекчилер палатазының бюджет комиссиязынга чүве чугаалааш, У. Роджерс «АКШ биле ССРЭ-нiн аразында харылзаа сөөлгү чылдарда экижээн» деп айыткан. Каттышкан Штаттарның Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле тайбың болгаш бот-боттарынга ажыктыг кылдыр кожа-хелбээ догуннаарының аргаларының экижээнiн база демдеглээн.

АКШ-тың чазааның «Совет Эвилели-биле харылзааларны экижидеринче үргүлчү чүткүп турарын» У. Роджерс база демдеглээн.

Ирландияның министриниң медеглели

ДУБЛИН. СЭТА-ның корр. П. КРЕЧНЕВ дамчыткан: Ирландияның даштыкы политиказы тайбынны камгалаар болгаш күрүнелер аразында харылзааларга дүшкүүрлүг чоруктy чавырылдырар сорулгалыг деп, даштыкы херектер министри Г. Фитцджеральд национал парламентиге медеглээн.

Ирландия шериг хүлээлгелериниңен чайлап алыр болза, Европага дүшкүүрлүг байдалды улам чавырыллырарынга идепкейлиг рольдуг болган туруп болур. Ынчанмыже ам Ирландияның дипломаттыг харылзаалар тудуп турар чурттары-биле харылзааларны улам калбартырын ол негээр деп, чазактың санап турарын министр демдеглээн.

Аваа холбаштыр социалистиг лагерьнiн чурттары-биле, ылангыя Совет Эвилели-биле улам сырый политиктиг болгаш экономиктиг харылзаалар тударының эргежок чугулазын Г. Фитцджеральд демдеглээн. Ирландияның чазаа ол айтырыгны чоокку үеде чугаалажып эгелей бээр деп, ол медеглээн.

КНО-нун Айыыл чок чорук Чөвүлелинiн шиитпирин барымдаалааш, чоокку чөөн чүк айтырыын тайбын таарыштыр шиитпирлеп болур кандыг-даа арганы Ирландия ажыглаар деп, Чоокку Чөөн чүкте байдалга хамаарыштыр министр медеглээн.

Ирландия апартеидке удур, колониализмни үзүткаары дээш шиитпирлиг туржуп турар. Колониализмге базындыргаш, дорамчылалдың үүлбүрү хевирлериниге качыгдал көрүп чораан Ирландияның төөгүзү ындыг политиканы чорударын негеп турар деп, Г. Фитцджеральд оок ынай айыткан. Министр Соңгу Ирландияның айтырыын шиитпирлээрин Ирландияның даштыкы политиказының кол сорулгаларының база бирээзи дээн.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙНЫ ЧАА БЕДИКТЕРЖЕ

ВАРШАВА. Польшаның күрүненiң кедээ ажыл-агыйлары бо кедээ ажыл-агый чылының күрүнеге тараа садар планын 102 хуу күүсеткен. Картофель садарының сорулгаларын чедиишкиниг боттандырган. Ол ажыл-агыйларның коллективтери, малдың баш санын болгаш күрүнеге мал ажылының продуктуларын садарын көвүдедиринге эки түңнелдерни чедип ап турар.

Күрүненiң кедээ ажыл-агыйларында бүдүрүлгени сайзырангайжыдары, беш чыл планының онаалдаларын, дөрт чылда күүседири дээш шимчээшкин делгереңгей калбарган. Ону барымдаалааш, эрткен күстен бээр болгаш бо чазын эң дүжүттүг, чуртка ажыктыг болгаш эргежок чугула культураларны — кызыл-тас, арбайны тарыыр шөлдерни калбарткан. Трактор, комбайн парктарын калбартып турар.

БУХАРЕСТ. Ажыглалга чаачаа сорттар непереткениниң түңнелинде Румынияга кызыл-тас дүжүү дайын мурнунда үеде турганындан ийи катап көвүдээн. Хөй-хөй ажыл-агыйлар, бир гектардан-на 40—50 гектар тараа дүжүдүн ап турар. Үрезин сорттарын чурттуң бүгү девискээринге райончуткан.

Улуг шөлдерге тарын турган совет «Безостая» кызыл-тас биле чергелештир совет селекционерлериниң өстүрген «Аврора» болгаш «Кавказ» чижектиг, чаагай дүжүттүг чаа-чаа сорттарын база румын түскай эртемниглериниң тургусканы, чаагай дүжүттүг үүл-бүрү кызыл-тас хевирлерин ажыглалга непереткен. Чижээ, Брэйльдиң шенелде станциязынга «Ловрин-10» деп кызыл-тас сортунуң дүжүү бир гектардан-на 57,3 центнер болган. «Эксзельспор» болгаш «Дачия» сорттарны эвээш үнүш-дүжүттүг черлерге тарыырга безин чаагай дүжүттү берип турар.

СОФИЯ. Карлово хоорайның трактор заводу дугуйлуг чаа «Болгар-МТЗ-80» тракторну бүдүрүп эгелей берген. Тракторну техниктиг совет документилер ёзугаар төлевилеп чогааткан. Ол завод Совет Эвилелинiн трактор заводтарыбиле дем каттыштырып алгаш, илчирбе дугуйлуг күчүлүг «Т-54-В» машинаны база бүдүрүп үндүрүп турар. ССРЭ биле Болгарияның аразында кедээ ажыл-агый талазы-биле ынчалдыр дем каттыштырып ажылдап турарының хөй-хөй чижектерин көргүзүп болур.

Совет Эвилелинден баар, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаар муң-муң машиналар Болгарияның кедээ ажыл-агый машиналарының санынга чылдыц-на немежип турар. Болгарияның ховуларында «Мироновчу-юбилейжи», «Безостая-1», «Аврора» болгаш оон-даа өскелер чижектиг, совет селекционерлериниң өстүрген чаагай дүжүттүг тараа сорттарын калбаабиле тарып турар. Совет бүдүрүлге болгаш албан черлери септелге баазаларының калбак четкизин, суг-мелиорация станцияларын тургузарынга дузалап турар.

Болгарияның кедээ ажыл-агый болгаш ооң машиналарын бүдүрер талазы-биле аргалары улгаткан. Болгария ооң ачызында үүл-бүрү кедээ ажыл-агый техниказын бүдүрүп берип турар. 1972 чылда совет механизаторларга 1100 жатканы чорудуп берген. Болгария сеялкаларны, силос комбайннарын, суггарылда машиналарын, виноград шөлдериниге ажылдаар тракторларны базаа бүдүрүп берип турар.

ИЕНИҢ НҮҮРҮ

Театр

Татар драматург Шахмет Хусаиновтуң «Авамның ак платьезі» деп үш көжегелиг шиназин чоокта чаа биске хакас артистер бараалгаткан. Ук шиини көрген чоп не кижиниң салым-чолунуң дугайында ханы ынакшылдыг эриг-чымчак сеткилин амга чедир илередип турар. Бо чорук ук шин көрүкчүлерге дөштиг болган дээрзин сөглеп турар. Мен хуумда ол шиини көргеш база-ла сеткилим дойлуп, өөрүп, магададым.

Авамның кышкы кежээлерде уругларынга бо-ла ыдып олурары «Тос оолдуг Доктагана кадай» деп тоолун база сактып келгеш, көрүкчүнүң өмүнээзинден ол шиниң дугайында үнелелдиң одуругларын биживес-даа аргам чок болду.

Ук шиниң сюжеди амыдыралдың хүн бүрүде эртип турар болуушкуннарынга үндезилеттинген. Аныяк инженер Саяр (В. Чустеев) чалыы кыс Римма-биле (Н. Баинова) түр чурттап турганы Расиханың (Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи В. Чебодаева) бажыңынга буу-хаа бадылашканының ёзу шайлалгазын эрттирип турар. Тос алышкының доозазының аажычаңы стол артынга дораан-на тос аңгы болуп көстүп кээр.

Чиңгелеп аарааш, саниыг хонуктары арткан күжүр ие «кызыл-дустаарының» мурнунда ажы-төлүн эргип көрүксээш, ырак черден келгеш, хеймер оглунуң шайлалгазының кырынга келир. Ие кижи кымның бажыңынга түр чурттаарыл деп айтырыгга тос алышкы тулуп каар. Бо төрүлдээге үскүлешкен кол маадырларның сагыш-сеткили, моральдыг мөзүү удаа-дараазы-биле көрүкчүлер мурнунга ажыттынар.

Күжүр иениң ыракта төрээн черинден чыып эккелгени кат-чимизин, ыштап турганы үжеләән казының аъдын көргеш, «мөңү-бажыңымга барып чуртта, сени дываажаң оранынга дег азырап, карактаар мен»—деп, дем чаа-ла «Волгазын» көргедип, байыырган олурган Ислам чугаалашкаш, иезиниң аарының билип каап, ону бажыңынга түр чурттадырындан дораан ойталай бээр. А оскелериниң иезин чурттадырыга түр байдалы таарышпас. Максудтуң бажыңы — көшке белеткениң бүстүнгеи, Гульчараның — ыракта, чаа ажылдаан Саярның — чурттаар тускай бажыңы шуут чок — оларның чылдагаавнары мүн-не ужурлуг.

«Хары кижи—бак төреллеп дээре» — деп үлегер чугаада ышкаш Расика турганы, «Силерниң авацар мөңү бажыңымга чурттазын» деп сагыш салып, эки сеткилин көргүзер. Ыдчаң кээрде, ол бажыңынга квартирантылап турган, иениң хеймер керни «ыдының кежин дедир кедип» чаа өгленген аныяктарның тамчыын бодавас бо-ла хүүрээн даңгаан чөнүкпейниң бистиң кырыыска база сырлыры ол-дур деп, аартыктап эгелээр. Ол дээш кажыы чоруттар.

Күжүр ие «ажы-төлүмге артык чүүк болдум» деп аартыктаашкындан эвес, аны сонаан, хырны мурнаан Исламның чөгенчиинге човаап, падын барап турар. Ынчалза-даа иениң чоргааралы болуп, ооң хей-аъдын көдүрүп турар чүве ыыттавас, чыткан хой тургуспас оглу Инсаф бар. Ол Ада-чуртун камгалап чорааш дайынга будун бертип алган; инвалид. Ужудукчу чораан күжүр ер ак-көк дээрни сактып, бертиинге мунгарап чораа-даа, тура-соруу быжыг, оглу-кызын кымдан-даа артык кижизидип, амыдырал дээш могаг чок демисежип чоруур.

Чоннуң ыштинден үнген бөдүүн ишчи ол маадырның бодунуң моральдыг мөзүүнде кижизиг чоруктуң дээжизин сиңиргенин Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Д. Килижеков байлак дуржулгазы, артисчи хуулаушкуну-биле бүзүрелдиг-ле ойнаар-дыр. Ол колдуунда чиге шын шимчээшкиннерден, иштики хейныышкындан чогуур «будуктарының» өөүн тыпкан. Ооң оюнунда бойдустан чаатты-ган улуг талантының болганы шудургу ажыл-иштиң катышканын кижи көрүп болур.

Бистиң шиитиледдиң гуманныг чоруун адыглап, арга-хорга-биле байып алган, төрээн иезиңден безин чессинер, ырбакчы, бак, бардам Исламның ролюн артист Г. Саражаков көрүкчүлернин ылап-ла хөөнүн булгандыр ойнай бээр болду. Иезиниң байлаа — ооң түрээнде, сеткил-сагыжында деп чүвени Исламның билир-даа харыы чок. Ол иезиниң ак платьезинге (ат-алдарынга) хирчамны, хүн бүрү дүжүрүп чоруур. Харын-даа төрээн чуртунуң амы-тынының шиитпирлиг үезинде ол фронтудан ырбапкан идегет.

Исламның чөгенчиг бараскан бооп, думчуун харап чурттап чоруурун дүмдазы, инвалид Инсафтың, акылы Максудтуң болгаш иезиниң караанга аажок чаржыычыг.

Драманың иштики логиктиг төрүлдээзи мөзү-шынарларның аңгы-аңгы болганынга туттунуп, Төрээн чурт-биле не деп ийи тудуш уткага чаргыткан. Драматург шиидеи мөзү-шынарларны удурланыштырар аргага тургускан. Ол доңну артистер шевергин, тода оюн-биле чежип турардыр.

Амгы үениң театр негелдезинге чедир ойнап турар артист бо-дур деп чүвени Новосибирскиниң ураң чүүл училищезиниң доозукчузу, аныяк артист Клара Тогочакованың оюнундан бүзүредивис. Ону көргеш индий киноларда не кижиниң овур-хевирин-даа сактып олурдувус. Ооң күүселдезинге ук драманың бүгү «чүзүгү» онаажып турар. Ол харыысалгалыг «чүүктү» аныяк артист уун шыдаан-даа, Клара Тогочакова не кижиниң төлүнге чылыг, кижизиг сеткишкинин театрның хамаары хүлээлгезинің чалбыыптыг дылы-биле өзөөн өттүр-ле көргүстү. «Ол мөзү-шынарны бүгү талабиле тургузарынга ук артистиң бодунуң национал ажычаңы (татарлар, хакастар төрелдешкек-ле болгай) ковчуг дузалаан» — деп, шиниң режиссёру Василий Ивандаев биске чугаалады. Тогочакова угуңа-ла Хакасияның Аскиз районунда көдээ суурдан үнген артист болду.

«Үжен хире харлыг болзадаа, 75 харлыг буянныг иеже ыңдыг мөргеп хуула бээрицер чажыды чүдел?»—деп, ооң айтырарымга, ол артист: «Эпөөрүмнүң ачызы-ла болгай, М. Ю. Лермонтов аттыг театрның артистери «Аввасының ак платьезинге» былчак дүжүрбейн, кайгамчык найыралдыг ажылдап турар бис» деп, топтуг харыылады.

Татар драматург Шахмет Хусаиновтуң үш көжегелиг драмазын хакас өңнүктериниң чедиишкиниг өйнаанын көргеш, «Ава кижи төлүм дээр, ажы-төлү шелүм дээр» деп тыва үлегер чугааның ханы утказын бодувуска база катап ажыттывыс. Не кижиниң мөзү-шынарын дамчыштыр моральдыг кижизидилге айтырыын бо шиидеи ураң чүүлдүң хамаары туружундан тода, дириг кылдыр көргүскен-дир.

Ада-чурттуң, чоннуң мурнунга иезиниң мурнунга нүүрү дег, арыг нүүрү-биле ажылдаар, чурттаар деп бедик идея шиниң шимчээшкин бүрүзүнден, ооң кол рольдарындан биске тода билдинди.

«Авамның ак платьезин» эвээш кижи көрген дээш, ол кежээ чыылган көрүкчүлер аажок-ла хомудадывыс. Моон чылдагааны чүде чоор? Бистиң театрга сөөлгү үеде «Авамның ак платьезі» ышкаш бедик утка-шынарлыг шиилер ам-даа эвээш боон турарында бе? Соңгаартан дужакелбиже кээп турар, утка-шынары куду эстрада артистериниң оюну көрүкчүлерниң хөөнүн каап турары база чадавас.

«Авамның ак платьезі» ышкаш бедик идейлиг эки шин электеп хайыш чоруй баарга, биске хомудавчыгдыр. (Чүгле Кызылга, Шагаан-Арыгга ийи көргүскен ол-ла-дыр).

Эстетиктиг негелдези өскен амгы үениң көрүкчүзү театрдан хөй «чемни» эреп турардыр. Бо чүүлдү төндүрерде бистиң чогаалчыларывыс, режиссёрларывыс, өртстеривис чонга бедик идейлиг, эки шынарлыг чаа-чаа чогаалдарны улам хөй-биле бараалгадыр боор деп күзээри артык эвес.

К. ЧЕРЛИК-ООЛ,
ТДЛТӨШИ-ниң өртем ажылдакчызы.

Төрээн черивисте. Ак-Довурак—Абаза ара зының оруу. А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Лидия Ивановна Аран чээрби ажыг чыл бурунгаар Муромнуң башкы институдун доосканы, Тывага ажылдап келген. Тываның элээн хөй школаларында ажылдап чорааш чылдарында хойге үлегерлиг, башкы ажылынга кызымак чоруун көргүзүп келген. Аныяк салгалды өөредип кижизидеринге үре-түүнелдиг ажылы дээш ону «Улус өөредилгезиниң тергини» деп хорек демдээ-биле шаннаан.

Соолгу чылдарда ол Кызылдың башкы училищезинде ыры-биле шаннаан. Хоочун башкының удуртканы болуу өөредилге болгаш чурум талазы-биле училищеде бирги черни эзлеп турар.

ЧУРУКТА: улус өөредилгезиниң тергини Л. И. Аран болуунуң сургуулдары-биле кады концерт белеткелиниң үезинде.

А. ЧАРАШ-ООЛ ДУҢ фотозу.

Культура амыдыралындан

ААЛДААШКЫН

Район төвүнге агиткультбригадаларның көрүлдези эрткен. «Найырал» совхозта болган районнуң Культура бажыңында агитация-уран чүүл бригадаларының концерт көргүзүглерин эки деп санаан.

Районнуң ажыл-агыларында агитбригадалар амгы хүнерде ховунуң ажыл-ишчилеринге оюн көргүзүглерин организастап турар. «УТКА 25 чылы» совхозтуң бот-тывынгыр артистери чоокку хүннерде Арысканга, Иштии-Хемге база Кара-Чыраа бригадаазынга концерттерин көргүскен. Совхозта партком секретары Н. Кылын-оол фашистиг Германияны ашкан Тиилелге хүнүнге турасказтан база ам болур соңгулда дугайында беседаны чоруткан.

Д. АРАКЧАА.

КАРА-ДАГ БААРЫНДА

«Алдан-Маадыр» совхозка бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң көрүлдези болган. Орта совхозтуң салбырларының, ында школаларның бот-тывынгыр 125 артистери боттарының уран талантызын улуска бараалгаткан. Көрүлдениң түүнелинде бирги черни Алдан-Маадыр, ийги черни Бора-Тайга салбырлары алган, өртектиг белектер-биле шаннаткан.

Совхозтуң уран чүүл коллективи амгы үеде агитбригадаларының район көрүлдезинге кирипишиваан, көдээниң ажыл-ишчилеринге концерттиг аалдап барын турар.

М. СУНДУКАЙ.

Чонга аян туткан

Бии-Хем районнуң Туран хоорайга агиткультбригадаларның район көрүлдези эрткен. Районнуң ажыл-агыларындан болган хоорайдан алды агиткультбригада көрүлдеге киришкен болгаш тиилекчилерни тодараткан.

Моок мурнунда көрүлделлерге бодаарга бригадаларның программазы эзлеп чаартынган. Ылангыя Туранның «Колос» деп агиткультбригадазы программазын «Сеткил хандыр чугаалажыыл» деп адаан. Тарлагның «Аян» агиткультбригадазы «Тываның чазы» деп сценарий ёзугаар программазын таарыштыр турган.

Көрүлдениң түүнелинде бирги черни — «Колос» агитация-уран чүүл бригадазы (удуртукчузу Б. Короткеев), ийги черни Тарлагның агиткультбригадазы (удуртукчузу В. Көк-кыс), үшкү черни—Хадынның көдээ Культура бажыңының «Хадың» деп агитбригадазы эзлеп.

Агитация-уран чүүл бригадалары ховунуң ажыл-ишчилеринге оюн, концерт көргүзүп чоруп турар.

М. ОЮН.

Кичээнгейлиг таныштым

Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчизи Л. Сизыхтың бижээни «Бруцеллёзтан камгаланыры» деп эгелиг материалды улуг кичээнгейлиг номчудум. «Сүт-Хөл» совхозтуң малчыны, Ишкинде өшкү кадарчызы кижи мен.

Бистин бо мынчаар малчын коданнар-ла хөй. совхоз төвүнден ырак, орук база берге чер. Ол дээрге кижи барып шыдавас дээн ол эвес, ында чоп шаг-үеден бээр чурттап келген, оларның «чоон» оруу бар. Мындыг турбуже мал болгаш кижи эмчилери Ишкинге чылда бир келзе-ле эки-ди ол.

Мээн коданымда бруцеллёзтуг өшкүлер база бар, оларның чамдыктары аскаң, үстери чоржайгылап келир. Өлүп хоравас-даа болза, малдың кадынга хоралыг, продуктулуунга база шаптыктыг. Ишкиниң чамдык малчыннарында өшкү бруцеллёзтан хорап турар.

Чер аразы ырак, агитаторлар хаая келир болганда, делегейде болгаш чуртта болуушкуннарны чагдыг алган солуннарымдан, журналдарымдан номчуп, кадыкшыдылга, чаагайжыдылга болгаш мурнакчы дуржулга дугайын өөренип, ону амыдыралымга ажылгап турар мен. Бруцеллёзтан аараан, ам чыл чоокшулап келдим, ооң ужурундан эмчи Л. Сизыхтың бижээн үүлүн онза кичээнгейлиг таныштым.

Бир эвес аарыгны болдурбас дээш баш бурунгаар хемчеглерни алган, малчыннар ортузунга ол талазы-биле боттуг ажылды чоруткан болза, Ишкинге чамдык өске-даа черлерде бруцеллёз аары чайлаттынган турар ийик. «Сүт-Хөл» совхозтун удуртукчулары, ылаңгыя зооветеринария ажылдакчылары бо айтырыгже кичээнгей салыры кузенчиг.

Т. САНДЮ.

КАШПАГАЙЛАР ТИИЛЕП ҮНГЕН

Май 9-та — Тиилелге хүнүнде Кызылга «Тываның аныяктары» солуунун шаңналы дээш чаңчыл болган эстафета болуп эрткен. Ооң ам чээрби үш удаа эртип турары ол. Бо эстафета аныяктарны күш-культурага хаара тударының база бир дээштиг хевири болу берген. Бо эстафета 1944 чылда фашистиг Германияны тиилээнинің 4 чыл болган оюнда бир-ле дугаар болуп эрткен. Ынчан аңаа үүгле үш команда киришкен. Чыл келген тудум аңаа киржир командаларның саны өзүп орган. Чамдык чылларда аңаа чаңгыс школадан безин 20 чедир командалар киржип турган.

Маргылдааның судьялар коллегиязы бо чылын кол-ла кичээнгейни эстафетаның шыварыпче, оскээр чугаалаарга, командаларның көргүскен үезин экижидеринче кичээнгей салган.

Эстафетаның байырлыг ажыдыышкынының соонда бирги стартты 8 чыл школаларының командаларынга берген. Аңаа он команда киришкен. № 8 школаның командазы бирги черни эзлеп, № 9 школаның командазы — ийги черни, үну чок уруглар школазының командазы — үшкү черни тус-тузунда үлешкеннер. Маргылдааның чидиг демиселге эрткенин дөрткү черни эзлеп № 4 школаның командазының үшкү черни эзлеп командадан үүгле бир секунда озалдап келгени безин көргүзүп турар. Ол-ла болукке ортумак школаларының сес классчыларының командалары база киришкен.

Ийги болукке спортчу маргылдаа оон-даа чидиг болган. Ортумак школа бүрүзүнүң төлөөлери шаңналдыг черлерге чедер дээш бүгү күжүн үндүргени билдингир. Бо болукке бирги, ийги, үшкү черлерни № 11, № 1 школаларның базалары алган.

Хоорайның ортумак өөредилге черлери үшкү болукке чарышканнар. Ооң түүнелинде политехникумнуң үш командазы тергиндеп, бирги, ийги, үшкү черлерни эзлеп.

Кызылдың педагогика институдунуң, башкы училищезинің база Н шериг кезээнің командалары бир болук болуп алгаш чарышканнар. Аңаа бирги черни башкы училищезинің бир дугаар командазы, ийги черни—Н шериг кезээнің база үшкү черни—башкы училищезинің командалары тус-тузунда үлешкеннер.

Албан организация черлериниң командалары бо чылын ук эстафетага мурнуку чылдарга бодаарга эң-не хөй-биле киришкеннер. Бо удаада бирги черни эткен чылгы тиилекчи болган хоорайның улус өөредилге килдизиниң шиниидек командазы эзлеп. Ийги, үшкү черлерни автотранспорт эргелелиниң болгаш хоорку үүскомнуң иштики херектер килдизиниң командалары тус-тузунда эзлеппер.

Эстафетаның түүнелинде бирги черлерни эзлеп командаларга кубоктарны, ийги, үшкү черлерни эзлеп командаларга — вымпелдерни болгаш дипломнарны, а бүгү шаңналдыг черлерге киргилеп командаларның киржикчилеринге шаңнад бижиктерни тывыскылаан. Эң эки спортчу хеп-биле келген командага тыпсыр тускай кубокту кайы-даа командага тывыспас деп судьялар коллегиязы шиитпирлеп. Ынчангаш моон соңгаар бүгү командалар спортчу өдик-хевиниче кичээнгей салыры чугула.

Ч. МАНДЫЫНЧЫ.

Телевидение

МАЙ 12-ДЕ

МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгалар программазы. 12.05 — Медээлер. 12.10—Өөнүт телекөргүзүү. «Кызыл анет». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 12.40—«Эртемниң болгаш культураның чугула айтырыглары». «Электрониканың дамчыдылга-харылзаа албанында бараан бооп турары». 2-ги дамчыдылга. 13.10—Бүгү-россияның көдээниң бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезинден концерт. 13.40— Өөнүт телекөргүзүү. «Дириг амытаннар оранында». 14.45—«Тайбың болгаш күш-ажыл чарылбас». СЭКП ТК-ның апрель Пленумунуң шиитпирлерин совет улус деткип турар. 15.00—«Кадыкшылга». Эртем-пептеродилгелиг программа. 15.30—Махачкаланың телестудиязының программазы. 16.15—Өөнүт телекөргүзүү. А. Островский, Н. Соловьев—«Белутининиң кадайланыышкыны». Телешиниң баштайгы көргүзүү. 18.00—«Ye». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер. 18.45—Документалдыг фильм. 18.55—«Тываның неделязы». Информастыг программа. 19.10—«Адазының черинде». Документалдыг фильм. 19.25—Музыкадыг программа.

МОСКВАДАН

20.00—Концерт. 21.00—Өөнүт телекөргүзүү. «Ференц Лист». Уран-чечен фильм. 1-ги серия. 22.15—«Ак-кок отчугаштың арыннары-биле. 23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

агаар

Кызылдың агаар станциязының дыңнатканын ёзугаар алырга, бөгүн республикага болгаш Кызылга булуттаар биче чаъс чаар. Соңгу-барының уланыышкынынг хаттың дүргени 10—14 метр чедер.

Агаарның температурязы даглыг черлерге 5—9, өскелерінге 9—13, Кызылга 9—11 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

кинотеатрларда

МАЙ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Иссык-Кульдуң кызыл чечектери» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Төнчү чок кудумчу» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «ХБАБ-тың эжиктери ажык» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ох, бо-ла Настяны-даа» 9.00, 14.30, «Петр Рабишкин» 10.50, 12.40, 16.40, 18.40, 20.40 шактарда.

ҮРЕ-ТҮҮНЕЛДИГ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

Бистиң чурттуң бүдүрүлгелериниң бүдүрүп турар бүгү хереглел бараанларының дөрттүн үш кезээ чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнге онаажып турар. Ол адырларны хөгжүдери-биле хөлбашкан хөй сорулгаларны акы-дунма социалистиг чурттар-биле кады шиитпирлеп турар. Деп эргеге, бот-бодунга ажыктыг болурунга үндезилеттинген үре-түүнелдиг ол кады ажылдажылганын дугайын Чиик болгаш аъш-чем база амыдырал хереклеринин үлетпүрүнге машина туудунун министринин бирги оралакчызы И. И. Пудков СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалап берген.

Бистиң министерствовустун организациялары Экономиктиг Дузалажылга Төвүлелиниң (ЭДЧ-нин) кежигүннери чурттар-биле хөй адырлар талазында кады ажылдап турар деп, ол чугаалаан.

ГДР-ниң албан черлери-биле сырый, үре-түүнелдиг хөлбаа бисте тургустунган. Амгы үеде совет болгаш немец тускай эртемниглер чиик үлетпүрүнүн бүдүрүлгелериниг кол бүдүрүлге чорудулгаларын комплекстиг механизастаарының болгаш автоматчыдарының талазы-биле ажылдап турарлар. Чижээ, даштыы хептерни, бирги эзлчегде эр кижилер костюмнерин бүдүрерин комплекстиг механизастаары кордүнген. Ол сорулга-биле белеткел чорудулгазындан эгелээш, костюмну төндүр даараарынга чедир даараар ажылдарны механизастаар арганы бээр шугумну тургузып турар. Ук шугум барык беш хевириниң дерилгезинден тургустунар. Оларның чамдыызын ГДР-нин, а оскелерин—ССРЭ-нин бүдүрүлгелери тургузар. Даштыы хеп трикотажының, идиктин, гардин-тюль кылыгларының болгаш өске-даа үүлдериниң талазы-биле база ындыг камналгалыг арганы ажылаары планнаттынган.

Пөс-таавы үлетпүрүнүн талазынга база ГДР-биле бистиң кады ажылдажылгавыс эки түүнелдерни бээр деп турар. Пөсту аргыырының бүдүрүкчүлүүн 4—5 катап бедидип турар чаа хевириниң шенелде станоктары тургустунган.

Сөөлгү чылдарда ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң эзлеп каш бүдүрүлгелери шуут кады ажылдап турар. Ооң түүнелинде хеп чуур чаа машиналар тургустунган, олар—ССРЭ-де болгаш ГДР-де бүдүрүп турар ындыг машиналарның эң дээре шынарларын боттарында шингээткен...

ЧССР-биле кооперастаашкынга холбаштыр алгы-идик үлетпүрүнге машиналар болгаш дерилгелер биске сонуургалдыг болуп турар, бо талазы-биле чех өөнүктер маргылдаа чок чедиишкиниг. Чехословакия бистиң бүдүрүлгелериниске ол адырның барык чээрби хевириниң дерилгелерин берип, ол талазы-биле специализастаттынып турар. Бодунуң эзлчээнде Чехословакия ССРЭ-ден пөс аргыыр бедик шынарлыг машиналарны ап турар. Ийи чурттуң төлөлекчилери үктар бүдүрер автоматтарны, үлетпүрүнүн даараныларга машиналарын болгаш оскедаа дерилгелерни бүдүрерин специализастаар дугайында дугуржулгага атты салганнар.

Социализм чурттарының чогуур организациялары-биле бистин министерстволарывыстың харылзаалары чүгле ийи таланын эвес, харын хөй таланын-даа болуп турар. Бо талазы-биле шилден кылыглар белеткээриниң дерилгелерин бүдүрер талазы-биле ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттар-биле дугуржулганы чугаалап болур.

Сөөлгү чылдарда акы-дунмалышкы күрүнелерде кат хандылары, консервилээн кат-чимистер бүдүрери улуу-биле көвүдээн: Аңаа хөй шил сава херек апаар. Ынчангаш 1975 чылга чедир ССРЭ болза ЭДЧ-ниң кежигүнү чурттарга шил савалар бүдүрер бедик бүдүрүкчүлүг үжен хире шууштурулга шугумнарын белеткеп бээр. Ол шугумнарның чамдык кезектерин акы-дунма чурттар боттары белеткеп бээр.

ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттар амгы үеде пөс аргыыр, хеме чок станоктарны болбаазырангайжыдар болгаш массалыг бүдүрериге белеткээр талазы-биле ажылда идепкейлиг киржип турар. Пөс-таавы үлетпүрүн ындыг станоктар-биле чаартып дериири күш-ажылын бүдүрүкчүлүүн улуу-биле бедидер, пөс аргыыр цехтерге дааш-шимээнни эвээждир. 1976 чылга чедир Болгарияга, Венгрияга, Польшага болгаш Чехословакияга ындыг 3600 станокту ССРЭ чорудуп бээр. Олар торгудан, лёндан болгаш дуктен пөстерни аргыырлар.

Соодукчуларны, хеп чуур машиналарны, электрисорудрукчуларны, бажың ишти аштап арыглаар машиналарны болгаш херекселдерни, оскедаа чүүлдерни бүдүреринге белдирлерни болгаш кылыгларны бүдүрер талазы-биле кооперастаашкын ЭДЧ-нин кежигүннери чурттарда база эки перспективалыг болуп турар.

Акы-дунмалышкы чурттарның ажыы-бүрү харылзааларын ханыладыры болгаш болбаазырангайжыдары нинти херектиң эрге-ажыынга тааржып, акы-дунмалышкы чурттарнын улус ажыл-агыйын чедиишкиниг хөгжүдеринге идигни бээр дээрзин И. И. Пудков түүнелинде чугаалаан.